

NIC. DENSUSIANU

NOTE
CRITICE

ASUPRA

SCRIERII D-LUI A. D. XENOPOL „TEORIA LUI RÖSLER“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

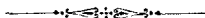
FRANCISCU ROSU LONGINU
ADVOCATU,
IN DEVA

BUCURESCI
TIPOGRAFIA „ROMANUL“ CAROL GOBL
14, STRADA DOMNEI 14.

1885

INDICE

	Pagina
I. Părerile lui Petru Maioră	2
II. Ideile conținute în cartea d-lui Xenopol	9
1. Bulgaria dincăce de Dunăre	16
2. Incă o dată Bulgaria dincăce de Dunăre	25
3. Episcopia Milcoviei	31
4. Secuții din țera Bărsei	34
5. Oltenia sub numele de Bulgaria	36
6. Balcă voivodulă Maramureșulă	38
7. Țerani Cingură romanisati în Transilvania	41
8. Hegesholmu	50
III. Conclasiune	56

Importanta cestiune, cari a fost locuințele Românilor în evul de mijloc, cum a traversat Români înfiorătoare criza istorică, la care a fost supusă Europa întregă și mai cu seamă țările dela Dunărea de jos, în fine cum a reînviat Români iarăși fața vechii Dacie, — această cestiune dicem, formeză de un timp destul de îndelungat obiectul studiilor istorice, cu deosebire în străinătate.

De categoria acestor serii se ține și broșura publicată de curând de d-lă A. D. Xenopol la Iași sub titlul „*Teoria lui Rösler*“¹⁾

¹⁾ „*Teoria lui Rösler*.“ Studiū asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană de A. D. Xenopol, Profesorul de istoria Românilor la Universitatea din Iași. Iași, Tipografia națională, 1884.“ — Cestiunea acesta e numită *Teoria lui Rösler* într'un mod cu totul necorect. Sulzer, în secolul trecut susține mai întâiu în istoria, că Români din țările Daciei Traiane a trebuit să reîmigreze de nou din sudul Dunării în cursul evului mediu (Geschichte des transalpinischen Daciens, II. pag. 3—63. Dar cestiunea este mai veche și de cât Sulzer. Noi aflăm urmele ei în legislațiunea transilvană dela 1744, Art. 6, unde Români sunt tratați ca *venetici*, și în Constituțiunile Aprobate, legea din 1573, unde națiunea română din Transilvania e declarată de „*tolerată* în țără până le va placé principilor și pământenilor țerei — usque ad beneplacitum Principum et Regnicolarum.“ (Approb. Const. 1. 1, 3. Ibid 1, 8. 1).

Ideile conținute în această scriere fiind, putemă dice, cu totul divergente de constatările științei istorice de până astăzi, ni se impune datoria să supunem la o analiză critică; cel puțin cestiunile principale tratate în această carte.

Înainte însă de a trece la esaminarea acestei cărți, înainte de a cerceta, dacă avem de a face aici cu nisece verități întru adevărul instructive, e de lipsă să cunoșcem părerile de până astăzi ale școlei istorice române, vederile unui erudit scriitor român, care a format o epocă în literatura istorică română, și care a imprimat în spiritul poporului nostru nisece urme atât de adânci.

Acest preot al istoriei române este Petru Maior, un bărbat care va face totu-de-una onore științei istorice române.

I. Părerile lui Petru Maior

La începutul scrierii sale intitulată: „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“, Petru Maior ne înfățișează cu o claritate admirabilă și cu o critică foarte instructivă, că puținul număr de popor Dac, ce mai rămăsese în țară după cucerirea Daciei de împăratul Traian, a fost întreg silit, ca să-și părăsească vechea sa patriă.

Incursiunile și prădările continue, ce le făceau Dacii în imperiul roman, încă din timpul lui Iuliu Cesar, începe, tiraniile ce le comiteau densii cu cetățenii romani, pe cari i prindeau, nimicirea mai multor legiuni romane, rușinea ce o făcuse Dacii superbe Rome în timpul lui Domițian, când silise pe puternicul imperiu ca să le plătească tribut, toate aceste au aprins așa de multă ura poporului roman asupra Dacilor, încât după terminarea ultimului resbel, atunci când Dacii se vedură învinși, aceia, cari au mai rămas nedecimați de lungile resbele au fugit cu toții, cu femei, cu copii, și cu vite în altă țară, se

aŭ retrasŭ la amicii ŝi la vecinii lorŭ la Sarmati, faptŭ, ce ni-lŭ atestă însuși Columna lui Traianŭ pe figurile 21, 113 ŝi 114, unde ne înfățișeză pe poporulŭ Dacŭ cum fuge ŝi-ŝi părăsesce patria.

„Nici să nu-ți închipuesci, ȳice Petru Maiorŭ, resboiulŭ acesta alŭ Romanilorŭ asupra Dacilorŭ ca resboiele cele de acum ale creștinilorŭ din Europa . . . ei . . . să vŭ năluceți resboiulŭ acesta . . . asupra Dacilorŭ ca ŝi când o oște de turci plini de urgie ajungŭ la nescari sate creștinesci, asupra căroră e ațitată turbarea lorŭ, unde nici bătrâni ceŭ neputincioși, nici prunci ceŭ nepricepuți, nu rămăneau scutiți de ascuțitulŭ sabiei lorŭ, ŝi satele aprindându-le tôte le facŭ în cenușă. Întru acestŭ chipŭ era datina Romanilorŭ ca pe potrivnicii . . . necredincioși ŝi nedumeriți să-ı concenescă ŝi să ı înduplece. Așa lucrară cu Cartagenă, cu Corintulŭ, așa mai de curândŭ lucrare cu Ierusalimulŭ, în câtŭ nu mai rămăsese pŕă pe pŕă“¹⁾.

Schimbări de natură acesta, ȳice Petru Maiorŭ, că o ginte întregă să fiă silită a-și părăsi patria, s'aŭ întemplatŭ mai multe în lume. Aŭ n'aŭ alungatŭ Hunii din Dacia întregă ginte Goțilorŭ, cu tôte că Goții locuiaŭ aici de o sută de ani. Aŭ n'aŭ fostŭ alungați ŝi Ungurii din patria lorŭ de către Pacinați, după cum ne spune Constantinŭ Porfirogenitulŭ, așa că unii aŭ trebuitŭ să fugă în Atelcuză, ear alții se aŭ retrasŭ către ȳiturile Persiei.

Nu numai Columna lui Traianŭ ŝi firea lucrurilor, dar chiarŭ ŝi istoricii ceŭ vechi ne spunŭ, că Dacia în urma crâncenelorŭ resbele cu împŕatulŭ Traianŭ, a fostŭ cu totulŭ deșertată de locuitori.

Așa între alții, ne relateză Eutropiŭ, că împŕatulŭ Traianŭ a adusŭ în Dacia o *mulțime nenumărată* de colonii, ca să împopuleze cetățile ŝi satele, ŝi anume din cauză, după cum ne spune dŕnsulŭ, că Dacia era cu totulŭ deșartă de locuitori ŝi

¹⁾ Istoria p. începutulŭ Românilorŭ. Ediȳiunea, 1883, pag. 7.

de alte lucruri ¹⁾. Ne spune însuși împăratul Iulian, care ne înfățișează pe Traian, vorbindu astu-fel: „Amu stinsu și amu estermintat cu totulu nemulu Geților“ adică alu Dacilor.

Ear în ce privesece mai departe pe cetățenii romani veniți în Dacia, aceștia nu s'au amestecat de locu cu poporul dacu, nu s'au căsătorit cu femeii dace, de o parte, fiindu-că în țeră numai remăsese populațiune dacă, de altă parte fiindu-că cetățenii romani nu se căsătoriau cu barbari, fiindu-că după legile romane era o dezonore a se căsători cine-va cu femeii de altu nemu, femeii ce nu erau romane. Nu s'au căsătorit cu femeii dace, de ore-ce coloniile trimise de poporul romanu în provinci erau peste totu omeni căsătoriți, și în fine nici unu scriitoriu nu amintesece, că populațiunea acesta a coloniilor romane s'ar fi mestecat cu poporul dacu.

Și acesta fire a Românilor de a nu se căsători cu mueri de altă limbă, dice Petru Maior, pare a fi una din cauzele, că în timpu de atâtea vécuri câte au trecut de la anul 105 și până astăzi, Românii în mijlocul atătoru ginți barbare și străine și-au conservat întrégă limba română, de și nu s'a putut evita, că într'unu timpu așa de îndelungat, să nu se strecore câte-va cuvinte străine în limba română, dar cu tôte acestea limba românească, întocmai ca limba italiană, a rămas întrégă o limbă romană.

Se află așa dar în mare rătăcire aceia, cari pe basa unor inscripțiuni găsite în Dacia, inscripțiuni, ce dicu densii că aru conține nume de Daci, susțin că coloniile romane se ar fi amestecat cu poporul dacu. Până astăzi, dice Petru Maior, încă nimeni n'a putut să constate, care a fost limba Dacilor și nici a Tracilor, și chiar dacă se ar afla ore-care nume de Daci în inscripțiunile aceste, de aici încă nu urmază, că aceea

¹⁾ Cum *Dacia* diuturno bello Decebali *viris* esset *exhausta*, Traianus ad frequentandam hanc decies centena millia passuum in circuitu habentem, provinciam ex toto orbe Romano *infinitas copias hominum* transtulerat *ad agros et urbes colendas*. De asemenea: *Daciae* enim diuturno bello Decebali *res* fuerant *exhaustae* Eutropius, lib. 8.

nenumerată mulțime de coloniî aduse de împăratul Traian în Dacia, se ar fi amestecat așa de mult cu poporul dac, încât mulțimea acésta să se corească întrégă, și din amestecătura acésta să se nască un *noș popor*. Chiar și în cazul dacă vor fi rămas în Dacia ore-carî femeî dace, pe acestea Romani, după datina lor, le întrebuintău ca sclave, dar nu se căsătoriau cu ele.

Urméază apoi părăsirea Daciei de împăratul Aurelian.

Insă din cuvintele lui Vopiscu, lui Rufu și Eutropiu, că împăratul Aurelian a ridicat de aici legiunile și locuitorii și i-a trecut în Mesia, nici de cum nu se pôte deduce, că Dacia Traiană ar fi fost deșertată cu totul.

Chiar și împăratul Adrian, următorul lui Traian, și propusese să părăsescă Dacia, fiindcă invidia gloria predecesorului său. Insă acésta n'a focut'o. Eutropiu ne spune, din cauză că fau împedecat amiceii: ca să nu lase pe cetățenii romani pradă în mânilor barbarilor. Dar adevărata cauză a fost imposibilitatea de a scote din Dacia o mulțime așa mare de popor, fiindcă nemărginita mulțime de coloni, ce le adusese împăratul Traian în Dacia, în timpu aprópe de 200 de ani crescuse la un număr mult mai considerabil.

Astfel, că partea cea mai mare a coloniilor nu a părăsit țera, și acésta din cauză, fiindcă în timpul lui Aurelian populaținea romană a Daciei, afară de coloniile mai nouă era compusă totu din moșneni, născuți și crescuți aici în Dacia, și este foarte greu ca cine-va să-și lase pământurile, să-și părăsescă țera. De altă parte silă încă nu s'a întrebuintat asupra locuitorilor, ca să-și părăsescă patria, și nici nu i-a strîmtorat în timpul acesta vre-o ginte barbară.

Mai multu, Dacia se afla acum în mânilor Goților încă din timpul împăratului Galien, și coloniile romane începuse încetu cu încetul a se deda cu barbarii.

Așa încatu e evidentu, că partea cea mai mare a coloniilor romane n'au părăsit țera. Ear aceia cari s'au dus, au fost mai cu sémă coloniile nouă, ómenî cari nu erau născuți în Dacia

și nu erau dedați cu incursiunile barbarilor. Se voru fi dusă în fine cei de pe lângă Dunăre, fiindu-că aceștia aveau să sufere în totu casulū mai multe greutăți din partea barbarilor, decâtu cei din lăuntru-l Daciei. In ce privesce mai departe coloniile romane rămasē în Dacia, locuitorii aceștia aū rămasū nu numai prin munți, dar și la șesuri, de ore-ce poporele barbare nu se ocupaū cu lucrarea pământului, și astū-felū le prindea bine adăpostulū și hrana ce o aflaū la țeraniū aceștia, când erau bătūți și alungați înapoi din imperiulū romanū. Acēsta era starea în care aū rămasū Romāniū cu Goții și cu Huniū. Mai multū e de cređutū cā Romāniū din Dacia, omeni viguroși, cari nu erau mai multū supuși împărăției romane se voru fi aliatū de bună voiā cu poporele barbare și le voru fi datū ajutoriū să facā incursiuni și în cele-l'alte țeri.

Și acēstā împrejurare, cā multī dintre Romāni se voru fi aliatū cu barbarii din Dacia, pōte a fostū una din cauzele principale, cā ginta romānā între atātea strācurāri de ginți barbare, a rămasū statornicā în Dacia și n'a fostū distrusā.

De altmintrelea chiarū dupā părăsirea Daciei, poporulū românū rămasū în țerā nu s'a amestecatū prin cāsătorii cu alte ginți barbare, de ore-ce Romāniū peste totū și până în ziua de astādi, se aū îngreșatū tot-de-una de a se cāsatori cu femei de altū nēmū. Mai multū, adauge autorulū (care fusese proto-popū în districtulū Gurghiului), Romāniū chiar și când își mărturisescū pēcatele dupā legea creștinēscā părintelū lorū suflētescū, dacā s'a întēmplatū să cađā în pēcatū trupescū cu o muierē de altū nēmū, atunci dēnșii ca o circumstanță gravā spunū cā femeia aceea nu e Romānā.

In fine nici nu esistā unū singurū scriitorū, care să facā vre o amintire despre o astū-felū de amestecare, așa cā în secululū alū IX-lea când Unguriū aū venitū în Transilvania, dēnșii aū aflatū pe Romāni ca ginte deosebitā. Ginte deosebitā aū rămasū Romāniū și în timpurile lui Aurelianū, ginte deosebitā aū rămasū Romāniū sub barbari și dupā retragerea barbarilor.

„Rēmāne dar încheiatū, ȃce Petru Maiorū, cā Romāniū, cari

suntă astăzi din Tisa până în Marea Négră suntă Romanî adevărați și nepoții Romaniloră acelora, cari în zilele lui Traiană după concenirea Daciloră, descălecară în Dacia și viță de viță loră necurmată aă locuită acolo (c. XI. 3. Edit. 1883. pag. 248).

Aceste suntă așa dar pe scurtă părerile lui Petru Maioră despre originea și continuitatea istorică a Româniloră în țările dincoace de Dunăre, părerî, pe cari dânsulă le desvôltă într'ună studiū întinsă și detaliată cu multă erudițiune și adâncă logică.

Și aici spre onôrea sciinței istorice române trebuie să amintimă, că părerile lui Petru Maioră, în ce privesce epoca veche saă epoca romană, anume că Daciî parte aă fostă esterminată, parte aă părăsită țera, și în fine, că poporulă romană nu s'aă amestecată cu Daciî, — aă fostă aprôpe pe deplină aprobate de lumea învățaților de astăzi, și chiară din partea acelora, cari în cestiunea post-romană aă rămas încă adversariî lui Petru Maioră și ai întregii școle române.

„Dacia — ăice chiară Rösler — țera care și perduse populațiunea cea mai bună și cea mai numerosă în cursulă ună resbelū înverșunată și crâncenă de mai mulți ani, capetă în fine o nouă populațiune în coloniile romane, cari curseră aici din tôte provinciile imperiulă romană și în parte cevași însemnată chiară din *Italia de josă*.

„Avem motive să credemă, ăice dânsulă, că elementulă supusă ală Daciloră, a rămasă departe de oră-ce atingere cu cultura romană, și nutri și mai departe ura și mânia sa în contra Romei. Apoi romanismulă Daciei era cu totulă deosebită de-romanismulă celoră-l'alte provinciî. În Italia superiôră, în Galia în Spania, în Britania și Panonia, cum și în cele-l'alte provinciî, romanismulă era productulă ună procesă mare de desnaționalizare a populațiunei numerosă de mai înainte. Dacia însă fu prefăcută în o țeră adevărată colonială. Populațiune vechiă era puțină, țera încunjurată jură împrejură de popore rătăcioase...

Provincia Dacia era unŕ castru într'o țeră inimică, încunjurată la nordŕ, la apusŕ și la resăritŕ de seminții sarmate și germane“

Apoi,

„Dacă vomŕ avé în vedere dușmănia permanentă dintre Daci și Romani, până cândŕ Romaniŕ ținură ocupată provincia acésta din nordulŕ Dunării, atunci nu putemŕ admite, că populațiunea romană să se fi mestecatŕ într'unŕ modŕ însemnatŕ cu Daciŕ “¹⁾

Vomŕ cita aici încă pe unŕ altŕ scriitorii, pe celebrulŕ archeologŕ alŕ Transilvaniei, multŕ regretatulŕ Carolŕ Gooss, care-și esprima părerea sa în următorii modŕ :

„Scimŕ din relatările lui Eutropiŕ, ȕice dênsulŕ, că populațiunea Dacilorŕ în urma resbelelorŕ avute cu Traianŕ s'a împuținată fôrte multŕ. Totŕ asemenea ne arată și cea din urmă icônă de pe columna lui Traianŕ, că părți anumite din poporulŕ învinsŕ alŕ Dacilorŕ părăsescŕ patria lorŕ cea veche “²⁾.

„Massa (sau partea cea mare a) Dacilorŕ învinși se află grămadită în părțile de resăritŕ ale Oltului, la Siretŕ și în părțile de susŕ ale Prutului... însă de sigurŕ neromanisați. Aici erau districtele de unde se ridicau trupele auxiliare ale Dacilorŕ.. Totŕ asemenea neatinși aprôpe cu totulŕ de influența romană se află și Daciŕ liberi din partea de nordŕ a provinciei, de ôre-ce e constatatŕ, că acestia și apărară independența lorŕ până în timpurile lui Maximinŕ.

„Resultatulŕ cercetărilorŕ nôstre este astŕ-felŕ următorii :

„1. Romaniŕ aŕ asimilatŕ numai o parte mică din poporulŕ dacŕ. Anume o *fractiune* din poporulŕ Dacilorŕ s'a contopitŕ în populațiunea romană, însă fără să lase vre o urmă.

2. Ear massa poporuluiŕ dacŕ a ramasŕ în generalŕ neatinsă de limba și cultura latină... Ce sôrte vorŕ fi avutŕ mai departe Daciŕ aceștia, în ce poporŕ aŕ fostŕ absorbiți, dênșiŕ dimpreună cu Sarmatiŕ, acésta nu o putemŕ sci.

1) Rösler, Rom. Studien. 44—46. 134.

2) Gooss, Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens, in Archiv f. sieb. Landeskunde, N. F. XII. 122.

„Atâtă însă rămâne constatată pentru omul imparțial, care se ocupă cu istoria, că în poporul român de astăzi nu există nici o fracțiune de popor dacă, și peste tot nu există nici cea mai mică conexitate între aceste două popore“. 1).

Astă-fel istoria și archeologia constată astăzi împreună, că în Dacia a rămas numai un număr cu totul neînsemnat din vechea populație dacă, că partea cea mai mare a Dacilor s'a retras pe la marginile provinciei și aici au rămas departe de oricare atingere cu Roma și cultura romană, ca peste tot au fost absorbiți numai o fracțiune mică, dar care a dispărut fără să lase vre-o urmă în sângele și în limba poporului român.

Maî rămăsese acum numai o singură divergență între școala română și școala germană, anume în privința locuințelor Românilor în evul de mijloc, o chestiune pe care timpul, maî curând sau maî târziu, sperăm că va ajunge să o lumineze.

Dar să trecem acum la

II. Ideile conținute în cartea d-lui Xenopol.

Vom lăsa aici cu totul la o parte sistemul polemic al autorului, argumentațiunile sale generale și vom estrage numai concludsiunile, rezultatele, ce ni le presintă dânsul în privința chestiunilor de cari se ocupă.

În contradicere cu școala română, și în general în contradicere cu constatările științei istorice și archeologice, d. Xenopol susține în scrierea sa, că o parte însemnată din poporul dacă a rămas în țară și după cucerirea Romanilor, și partea aceasta însemnată de Daci a fost cu totul romanisată.

1) Gooss, l. c. 134—135. Sovieel steht jedenfalls für den unbefangenen Geschichtsfreund fest, dass im heutigen rumänischen Volk kein Bruchtheil des dacischen enthalten ist, überhaupt zwischen beiden nicht der mindeste Zusammenhang existirt.

„Dacii nu au dispărut din Dacia; din potrivă ei au rămas aici în mare număr și au fost cu toții romanizați“ (pag. 48).

„Elementul național dacic dispăru mai cu totul în acel al Romanilor“ (pag. 284).

De altă parte dușmănia cea vecheă dintre Daci și Romani se nitase, din contră „Dacii erau chiar... bine vedeți pe timpul Romanilor“ (pag. 34).

Și o probă în privința acésta, că un număr însemnat de Daci au rămas în țară și s'au romanizat, ne oferă inscripțiunile găsite în Dacia, în cari aflăm vre-o 22 de nume, ce se pot atribui cu siguranță Dacilor și alte 20 cari sunt comune Dacilor și Tracilor (pag. 33).

„Astă felă totă națiunea Daciloră, care rămăsese în provincia fu romanizată“. Și acésta populațiune dacă a și lăsat ore-cari urme slabe în limba de astăzi a românilor, de asemenea au păstrat românii de la Daci și „alte rămășițe, cari nu sunt mai puțin însemnătoare, precum în portul perului, în hainele lor, în zidirea caselor lor și chiar în tipul feței lor, care amintese până la înșelăt, figurile dace săpate pe columna lui Traian“ (pag. 40).

Totă asemenea este aproape dovedită că coloniile aduse de împăratul Traian în Dacia nu erau din Italia, ci erau numai *simple elemente romanizate* din alte părți ale imperiului, și între acestea o mare parte speculanți și vânători de avere (pag. 37).

Așa că Românii de astăzi sunt coboritori din vechiul și marele popor al Tracilor, Dacilor și Geților (pag. 114, 235, 238). Prin urmare coboritorii unor elemente romanizate, dar nu descendenți ai unor cetățeni romani în Dacia.

Cândă veni apoi năvălirea popoarelor barbare, orașele se despopulară, *cetățenii romani emigrară*, chiar și Dacii cei mai avuți ce se deprinsese cu viața romană, ear locuitorii câmpului, *clasa sormană și care nu primise de la Romani de câtă idiomulă* și cari din contră aduseră ei pe Romani la felul lor de trai (?!), clasa acésta nu fugi, ci se retrase în munți (pag. 41. 42.)

„*Cei bogați s'au dus, Daci sau Romani, cei săraci au rămas aici*“ (pag. 46).

„Populațiunea se împărția firesce în două clase, cea bogată, alcătuită mai ales din Romanii veniți în Dacia și din rămășițele clasei aristocratice a poporului supus și cei *săraci, grămada populațiunii dace romanizate* . . și un număr de veterani romani. Dacă este afară de îndoială că cei bogați fugiră, cei săraci trebuiră să rămână“ (pag. 48).

„Timpul trecea și o generație se stingea una după alta în creerii munților, încât cei născuți la umbra înaltelor piscuri se deprinseră în curându a găsi aici o nouă patriă. Astă-fel se schimbă în curându condițiunea socială a *Daco-Romanilor*, ei deveniră *păștori*. (pag. 44).

Totă asemenea se întâmplă și cu coloniile retrase în Dacia Aureliană sau în Mesia.

Provincia Mesiei fiindă espusă la aceeași năvălire ca și Dacia, locuitorii Mesiei și căutară scăpare în părțile mai retrase ale imperiului, ear *populațiunea săracă* se retrase în Hemu sau Balcanu. Și aci în munte populațiunea acăsta săracă îmbrățișă viața ciobănească, care o păstrază mare parte încă până astă-zi (pag. 50, 51).

În consecință Români n'au putut să revină din Mesia, de ôrece în Mesia, elementul romanu a fost totu-de-una prea slabu, chiar și pe vremile Romanilor (pag. 49).

Acești Români „de la sudul Balcanilor... nu ajunseră nici o dată a constitui unu statu, căci la ei viața *nomadă* și *vagabundă* întrecuse în totu-de-una pe cea aședată“ (pag. 260).

Apoi în fine în noulu imperiu româno-bulgaru, clasa superiôră a poporului, elementul civilisatoriu a fostu Bulgarii și peste totu Români au jucatū aici numni unu *rolu secundariu* (pag. 59.244).

Astă-fel nu are dreptate Rösler cându susține, că Bulgarii înfățișau brațul și Români capul sau inteligența, de ôrece lucrul este întorsu (pag. 59). Sau cu altă frasă multu mai clară, Bulgarii înfățișau capul sau inteligența și Români brațul.

Mai departe în ce privesce pe Români, cari rămasese în Da-

cia Traiană, aceștia, dize d-lă Xenopol, se retraseră în munți și aici dênșii viețuiră împreună cu *Sarmații*, și fiindă-că *Sarmații* aceștia erau poporū de origine slavonū, astă-felū Româniū primiră în limba și în sângele lorū elementulū slavonū, încă de la prima lorū formațiune ca poporū.

Româniū primiră pentru a doua oră unū elementū slavonū în *sînulū naționalității lorū* de la *Sloveniū*, cari se aședase în țerile române pe timpul Avarilorū (sec. V).

„Ei (adică Româniū) se amestecară cu *Slaviū* cari se aședase în țeră pe timpulū Avarilorū și adăogiră astă-felū elementulū slavonū alū limbei lorū, pe care îl dobândise încă din convețuirea lorū în munți alătura cu *Sarmații*“ (pag. 135).

„Astă-felū elementulū slavonū se ar fi contopitū în *sînulū naționalității* năstre chiar dela *prima sa închegare ca popor* și venirea Slavonilorū în véculū al V-lea ar fi datū numai câtū năne puteri unei înrîuriri care se afla chiarū la *redăcina naționalității năstre*“ (pag. 212).

„*Slavoniū*“ aceștia, cari erau din familia Slovenilorū disparū cu totulū în urmă fiindū *absorbii de elementulū românescū* alū populațiunii țerilorū Dunării de josū, alū căreia elementū etnicū se resimte de acestă *puternică* înrîurire prin însemnata dosă de slavonisme pe care le cuprinde în organismulū sēū“ (pag. 261).

„Dintre barbariū cari copleșiră Dacia, singurii cari înfățișau ore-care *înrudivă cu Româniū* erau *Slavoniū*“ (p. 289)—înruđiți prin faptulū amestecării Românilorū cu *Sarmații* după părăsirea Daciū de împăratulū Aurélianū.

Unū nou elementū slavonū se introduse în sînulū poporului românū pentru a treia oră prin dominațiunea Bulgarilorū asupra țerilorū române.

„Acestū elementū slovenū alū limbei romănescei primi puteri nouē cândū Bulgariū cari devenise și ei Sloveniū în urma aședării lorū în Mesia întinseră *stăpânirea lorū* pe vechia *Daciă Traiană*“ (p. 289—290).

Bulgariū venindū din regiunile Niprului pe la a. 660, se aședară mai ântăiū în *Valachia*, de aici trecură apoi peste Du-

năre, însă remaseră și după aceea *stăpâni ai Valachiei* (?) (p. 70).

„Bulgarii aveau sub stăpânirea lor — chiar — și *Transilvania*“ (p. 72).

„Bulgaria se întindea cel puțin în vremile ântăului imperiu bulgar și pe rîpa stîngă a fluviului asupra *Moldovei, Valachiei și Transilvaniei*“ (p. 70).

„Acastă stăpânire a Bulgarilor ia nordul Dunării a avut de urmare că mult timp în epoca vécului de mijloc, *térile Daciei* au purtat numele de *Bulgaria*“ (?) (p. 77).

Și această amintire a „*stăpînirii Bulgarilor în Transilvania* și prin urmare *în totă Dacia* se păstră îndelung timp.“ (p. 79).

Mai departe, în cursul năvălirei popórelor barbare orașele vechei Dacii dispăruse, și cu orașele au dispărut și viața de stat romană (p. 183).

„Năvălirea barbarilor asupra Daciei avuse decî de efect de a stinge cu totul viața de stat romană, de a stêrpi ori-ce soi de aședăminte organizătoare de a arunca poporul Daco-roman iarăși în *starea primitivă în care se făcu înșghebările societăților*. Daco-Romanii se duseră în munți. Acolo reduși iarăși în cea mai mare parte la starea de *păstori*, ei recădură din înaltă și complicata organizațiune de stat romană în *viața patriarchală*, în care uitară, împreună cu toate noțiunile ce se refereau la *viața organizată* și cuvintele ce le însemnau“ (pag. 187).

Așa că „nu există la poporul român nici un singur aședămînt politic care ar fi mostenit de la Romani, totul este la ei nou, *totul îmbracă formă slavonă sub a căria înrîurire s'a încheat iarăși în Dacia viața de stat*“ (pag. 183).

Apoi „cîndu (Românii) reîncepură a înșgheba viața de stat *sub înrîurirea Slavonilor* se întemeiară și orașele noue“ (p. 188).

Cele mai multe orașe și sate au fost întemeiate de slavoni maghiari și nemți (pag. 196).

Astă-felă toate instituțiunile române sînt împrumutate de la slavi. Între altele Românii primiră de la slavi și instituțiunea judecătorilor aleși sau a conjuratorilor, aședămîntu „pe care Românii din toate țările de la nordul Dunării l'au introdus în

daraverile judecătoresei prin mijlocirea *Slavonilor*, cari ei însiși împrumutase acestu sistem de dovadă de la Germani“ (pag. 155).

În biserică Români adoptară *ritulul slav*, și limba slavonă ca limba oficială, și cauza acestei adoptări era, „că *Bulgaria se întindea*, cel puțin în vremile ântâiului regat bulgar și pe ripa stîngă a fluviului *asupra Moldovei, Valachiei și Transilvaniei*“ (pag. 70, 93).

„*Slavii*“ aceștia „cari au dat unu'adaosă așa de însemnată de numiri țerilor locuite de Români, au dispărut cu totul, fiindă absorbți mai cu sémă de elementul românesc, și introducëndu în poporul lor (al Românilor) acea puternică dosă de element slavon, care îi dă caracterul său deosebit de frați săi din apusul Europei“ (?) (pag. 213.)

Chiar și „unirea mai strînsă a Românilor cu Slavii (?!) dovedesce că aceste doue popore au trebuit să aibă o *comunitate de existență pe pămîntul Daciei*“ (pag. 292).

După domnia Bulgarilor urmărește apoi domnia Ungurilor în părțile de peste Carpați.

„*Ungurii* au cucerit mai ântâiu *Transilvania*, chiar atunci când au pășit peste Carpați, și numai cât mai târziu au întins ei domnia lor și asupra Panoniei“ (pag. 110).

Români de peste Carpați sunt a se privi ca supuși de unguri *prin arme*, și așa se esplică într'unu mod foarte firesc a-păsarea cea grea în care căduse dênșii (pag. 288).

Pe când elementul unguresc absorbi în sine nobilimea română, de altă parte țerani români absorbiră și ei pe țerani unguri.

„*Țerani unguri* deveniră cu timpul *Români* (?) prin faptul apăsării comune în care trăiau. Eată pentru ce nu se găsesc astăzi decât puțini țerani unguri în *Transilvania*... cu tôte că actul din 1437 arată că țerani unguri erau îndestul de mulți în această țără“ (pag. 169).

„Clasa de jos unde predomină Români înrîtesce la rîndul ei pe *țerani unguri* pentru a i preface în Români (p. 172.)

În ce privește mai departe pe Români din nordul și din sudul Dunării, nu se poate de locu constata, că limba română și limba macedo-română se ar fi dezvoltată pe unul și același teritoriu (pag. 221).

„Căci este cunoscută că un Român de la nordul Dunării nu poate fără un studiu sau o obicinuire prealabilă să înțeleagă dialectul vorbit la sudul Balcanilor și vice-versa“ (p. 215).

„*Daco-românii și Macedo-românii sunt deci două popoare deosebite prin obârșia lor* . . . Pentru Români din Macedonia, elementul latinesc provine de la coloniile, pe care republica le trimisese în acea țară în Epiru și în Tesalia“. (pag. 224).

Și la toate dezvoltările aceste îmbrăcate într'un stilu polemicu cu „scriitorii protivnicii Românilor“, concludsiunea d-lui Xenopol este, că Români de astăzi din nordul Dunării n'au părăsitu Dacia traiană.

În fine, d. Xenopol își exprimă speranta, că va veni odată ziua, cându Dacia va deveni iarăși „în stăpânirea *adevăratorilor săi copii*“ (pag. 294).

Și cându ne întrebăm, cari sunt acești adevărați copii ai Daciei? Pe lângă totă consciința și buna noastră intențiune nu aflăm altă esplicare în scrierea d-lui Xenopol, decâtu : „Români... *contemporani* cu Slavonii în Dacia“ (pag. 214), prin faptulul contopirii Românilor cu Sarmatii.

Din cele espuse până aci, vedem așa dar, că scrierea d-lui Xenopol nu este îndreptată numai în contra teoriei lui Rösler, dar mai mult în contra ~~scolei istorice române.~~

Să vedem acum dacă în scrierea, care ne-o presintă d. Xenopol, avem înaintea noastră o lucrare critică asupra isvórelor ce se raportă la Români, dacă domnia-sa a consultat aceste isvóre din prima mană, le-a studiatu, analizatú, cernutú și comparatú, în fine dacă d. Xenopol și-a formatú o convicțiune a sa proprie, întemeiată pe basa unorú cercetări îndelungate și amănunțite, dacă a ajunsú stăpânú cu cunoscințele și cu spiri-

tulă pe vastul material de isvóre, ce se presintă unui omă cândă cugetă la epoca de la anulă 105 — 1300.

Din nefericire însă, nu aflămă aici pe omulă, care a folosită isvórele din prima mană, nu aflămă pe esploratoriulă laboriosă, pe scriitorulă, care să aibă deplină cunoscintă despre materia de care se ocupă.

O parte fórtă însemnată din cronicari și aprópe tóte documentele le folosesce numai după citațiunile altoră scriitori.

Mai multă, espunerea și esplicarea fapteloră în cestiunile cele mai principală, cari se raportă la istoria română, le copiază chiară din scrierile acelora, pe care și propune a-i combata, presentându-ne astă-felă cercetările și aprețiările acestora ca labórea și ideile sale proprii.

Noi însă vomă lăsa aici cu totulă la o parte lunga serie de plagiaturi, ce le întâmpinămă în cartea d-lui Xenopol, și ne vomă restrînge în cursulă acestei critice numai la cestiunile de o importanță mai principală.

I. Bulgaria dincóce de Dunăre.

Accea ce ne surprinde mai multă în scriera d-lui Xenopol este reactivarea vechii fabule în privința unei lungi dominațiuni a Bulgariloră asupra Țerei românesce, a Moldovei și Transilvaniei, estravaganță istorică, că țările aceste s'aú numitú odată *Bulgaria dincóce de Dunăre*.

Să cercetămă așa dar câtă veritate istorică se află în acestú dreptú fabulosú alú Bulgariloră asupra țăriloră române. Să vedemă dacă d. Xenopol a studiatú acéstă cestiune pe basa documenteloră contimporane și cu tótă serioșitatea, đicemă acéstă cestiune, fantastică ce e dreptú, dar importantă pentru trecutulă istoricú alú țăriloră nóstre.

Dacia Traiană, saú cu alte cuvinte Țera-românescă, Mol-

dova și Transilvania supuse Bulgarilorū mai multe sute de ani, țerile române numite *Bulgaria dincóce de Dunăre*, cestiunea nu-mai are de a face nimicū cu Teoria lui Rösler, ea tinde din contra la transformarea totală a istoriei nóstre vechi.

Spre a ne convinge însă de sistemulū autorului urmatū în acéști materie, vomū desface serierea d-lui Pič: Ueber die Abstammung der Rumänen, la capitululū Bulgaro-Vlachien și scrierea d-lui Xenopol la capitululū întitulatū: „Biserica română de ritū slavū“ și vomū citi următóarele:

Xenopol, 70.

„Să căutămū decī a stabili pe *date positive* adevărul în acéști întrebare.“

Așa dar însuși d-lū Pič premite de la începutulū acestei materii, că totulū este numai o simplă *încercare* pentru a lumina pe câtū se póte mai multū cestiunea.

D-lū Xenopol însă schimbă cuvintele din textulū germanū: *încercarea pentru a lumina cestiunea*, și le substitue cu cuvintele: pentru a stabili adevărulū pe date positive.

Dar să vedemū cum staū lucrurile cu Bulgaria dincóce de Dunăre.

D-lū Pič e de părere, că *Țera-românescă* a fostū ocupată de Bulgari încă de la prima lorū imigrațiune în peninsula balcanică, și anume de Asparuchū, unū fiū alū lui Cubratū, a chanulū bulgărescū de la Donū.

Xenopol, 70.

„Unulū din ei, *Asparuch* veni cu o parte din poporulū sēū, și se aședă în *Valachia* pe malurile Dunării“.

Pič, 70.

„Wollen wir also an dieser Stelle versuchen, den Gegenstand, soweit es möglich sein wird, zu beleuchten.“

Pič, 70, 71.

„So kam es, dass der dritte von disen Brüdern, mit Namen *Asparuch*... an die Donau, in die heutige *Walachei*... zog und sich daselbst ansiedelte.“

„Inșă chiar în anul 678 el se sculă de aici și trecându fluviul luă aședare pe rîpa dréptă a acestuia în mijlocul Slovenilor... .

„Istoria nu spune dacă Asparuch păstră în stăpînirea sa și rîpa stângă a fluviului; dar ea nici nu dă cunoscută pe cine-va care s'o fi ocupat în locul său“.

„Im Jahr 678 setze derselbe Asparuch über die *Donau*... und siedelte auch sein Volk höchstwahrscheinlich längst der Donau mitten unter den *Slaven* an....

„Ob die heutige Walachei mit in dem Besitze Asparuchs und seiner Nachfolger geblieben, wird nirgends berichtet, ebensowenig hören wir aber, dass ein anderes Volk in den Besitz dieses Landes sich gesetzt hätte“.

Inainte de tôte observămă aici unŭ lucru.

Din simplul fapt, că órda lui Asparuchă a trecut de pe teritoriul Ţerei-romănesci în țările de peste Dunăre, d-nul Pič nu trage încă nici o concludsiune *directă*.

Dar d-lŭ Xenopol adaugă de la sine cuvintele: „Este prin urmare de cređut că Asparuch *vemase stăpânul Valachiei*“ și după trecerea sa peste Dunăre.

Ca și când órdele barbare mai aveaŭ idei de conservarea domniei peste țările, prin cari trecuse și le devastase. Ca și când órda Bulgarilor ar fi putut să trecă Dunărea în totŭ momentul de pe unŭ țermure pe altulŭ, și Asparuchŭ n'arŭ fi avut în timpul acesta destule alte lupte sângeróse cu Bizantinii în Mesia și Tracia.

Dar ca să vedem cu câtă ușurință a copiatŭ aici d-nul Xenopol pe Pič, și cum l'a esageratŭ într'o cestiune așa de importantă cum este *intemeierea dominațiunii Bulgarilor asupra țerilor române*, în fine spre a ne convinge cum s'aŭ falsificatŭ aici isvórele istorice, vomŭ cita mai ântâiŭ cuvintele învętatului slavŭ Jirecek, care nu póte fi de locŭ presupusŭ, că ar avé preocupatiuni în istoriă pentru Români.

Eată ce ne spune d-nul Jirecek :

„Pe la mijlocul seculului al VII-lea se afla în fruntea órdei bulgare de la Dunăre principele Bulgarilor Isperichŭ, nu-

mită de Greci și Asparuchă. Locuințele acestei orde se numiau în limba veche slavă aglă (unghiū), iar în relatările scriitorilor grecesci *Onglos*. În realitate unghiulă acesta era ținutul, care se află între Nistru, Dunăre și marea neagră, și care nu de multă se numia cu unŭ cuvântă tătărescū Bugeacū, ce însemneză totŭ unghiū¹⁾.

Așa dar faptulă pozitivă este, că locuințele Bulgariloră din nordulă Dunării, unde se afla Asparuchă, și de unde porni cu orda sa, ca să trecă peste Dunăre, se numescū în isvórele grecesci *Onglos*.

Dar de la *Onglos* alŭ scriitoriloră bizantină, și chiară de la Bugeaculă Basarabieiă susținută de d. Jireceek, până la teritoriulă Țerei-romănesciă întregi, cum substitue cuvintele Pič și după dânsulă d. Xenopol, există o deosebire cu totulă colosală.

Dar în fine trebuie să observămŭ aici, că nici chiară părerea d-lui Jireceek că *Onglos* alŭ scriitoriloră bizantină ar fi identicŭ cu Bugeaculă Basarabieiă nu este adoptată încă până astăzi de sciință.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Anume vomŭ cita în privința acésta chiară părerea celui măi pronunțatŭ adversarŭ alŭ nostru istoricŭ, a lui Rösler, care nu póte fi presupusŭ, că ar avé celŭ măi micŭ spiritŭ de părtinire față cu Români.

„Din cincă fii ai sêi“, adecă ai lui Cubratŭ, ȳice Rösler, „Asparuchă cuceri țera de la Ingulŭ saŭ *Onglos* la răsăritulă *Moldovei* de astăzi“²⁾.

Așa dar teritoriulă Ingulŭ saŭ *Onglos*, cu alte cuvinte locuințele lui Asparuchă și ale ordei sale măi înainte de a trece Dunărea se află în partea de răsărită a Moldovei, acolo unde în adevărŭ se află fluviulă Ingulŭ unŭ afluentŭ alŭ rîului Bugŭ, — și acésta o constată celŭ măi adâncŭ, esploratoriŭ alŭ etnografieiă țeriloră de la Dunărea de josŭ³⁾.

¹⁾ Jireceek, *Geschichte der Bulgaren*, pag. 129.

²⁾ Roesler, *Rom. Studien*. 76.

³⁾ Niceforŭ, patriarchulă, ne descrie acestŭ „locŭ“ Oglu, ca unŭ terenŭ greŭ de străbătutŭ și în expugnabilŭ pentru inimiză, apăratŭ în partea dinainte

Și din acestu Onglos al scriitorilor bizantini, din acestu ținut situat la răsăritul Moldovei de astă-dîi, d-nul Xenopol face *Țera-românească*, și are totu-o-dată curagiul să numească această desfigurare a faptelor *unū adevărū stabilitū pe date positive*.

Nu adevărū, ci o pură imaginațiune, o falsificare de isvōre.

Dar să mergemū mai departe cu argumentarea d-lui Xenopol, că Bulgariū au fostū domniū Țerei-românesei.

Xenopol, 71.

„*Crum . . . regele bulgarū prindēndū o mulțime de familii din Adrianopole le strămută în Bulgaria de dincolo de Istru (pentru noi de dincoace) și le aședă acolo. Aceste familii isbutiră a scăpa din robie sub domnia urmașului lui Crumū, Mortagonū, ceea ce arată că încă sub acesta Valachia totū se ținea de regatulū Bulgarū*“.

Piĉ, 72.

„... *Krumus nach der Eroberung von Adrianopel eine Menge von Gefangenen über die Donau führte und dieselben daselbst (im Bulgarien jenseits der Donau) ansiedelte; es gelang diesen Gefangenen während der Regierung des Fürsten Mortagon .. wieder in die Heimat zu entkommen so geht doch daraus unbestritten hervor, dass das Land im Norden der Donau auch zu Mortagons Zeit im bulgarischen Besitze sich befand*“.

Resbelulū lui Crumū cu bizantinii se întēplase în epoca de la 809—814.

După cum vedemū aici, d. Xenopol, face în textulū lui Piĉ, următōrea schimbare esențială:

În locū de „Țera de la nordulū Dunării“ după cum sună fōrte expresū textulū lui Piĉ, d-lū Xenopol schimbă și pune cuvēntulū *Valachia*.

cu *terenuri neplane* și cu *lacuri*, iar în partea din apōi cu stānci precipișe și locuri aspre (Breviarium historicum. Ed. Bon. 39). Este așa dar evidentū, că aici nu avemū de a face cu o țera, ci cu o mică bucată de pământū, cu unū *adevărātū unghii* din partea de răsăritū a Moldovei.

Cum stă însă lucrul cu Țera dela nordul Dunării, unde adusesse Crumă chanul Bulgarilor pe prizonerii din Adrianopol.

În fântânile grecesci Țera acesta se numește *Bulgaria de dincolo de Istru* (εις Βουλγαρίαν ἐκείθεν τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ) sau pentru noi Bulgaria dincóce de Istru.

Unde era însă această Bulgariă dincóce de Istru.

Engel pe basa unui studiu plin de erudițiune ne arată că Bulgaria dincóce de Istru a fostă *Bulgaria de la Tisa* sau Bulgaria din Panonia. ¹⁾

Totă asemenea se exprimă și celebrul Slavist Schafarik, cându ne spune, că Crumă principele Bulgarilor după ocuparea Adrianoplei transportă „o mulțime mare de prizoneri în Bulgaria dincolo de Istru, adică în *Ungaria*“ ²⁾.

Și lucrul e fórte explicabil.

În Panonia sau pe teritoriul Ungariei se aședase în secolul al VII-lea (668—685) órda a treia a Bulgarilor, cându fiu lui Cubratu se despărțise din ținuturile Rusiei meridionale și plecară cu popórele loră în diferite părți ³⁾.

În Panonia găsimă o numerosă populațiune slavă încă dela anul 590 și până târđiú în secolul al IX-lea (*Sclauos in Pannonia sedentes*).

În fine Panonia sau parteá de apusú a Ungariei o euceriră de nou Bulgariă în secolul al IX-lea, și instituiră aici autorităi Bulgare, — dicemú o euceriră în secolul al IX, adecá chiarú în același seculú în care, scriitorii bizantini ne vorbescú despre Bulgaria dincóce de Dunăre ⁴⁾.

¹⁾ Engel, Geschichte der Bulgaren in Moesien, in Allg. Welthistorie, XXXI. 328.

²⁾ Schafarik, Slav. Alterthümer, II. 174.

³⁾ Jirecek, Geschichte d. Bulgaren, 130. Eine andere Bulgarenhorde lebte in Ungarn bei den Avaren — Nicephorus Cp. Breviarium hist. 38.

⁴⁾ *Bulgari quoque Sclauos in Pannonia sedentes* misso par Draunum navali exercitu, ferro et igni vastauerunt, et expulsis eorum ducibus *Bulgaricos* super eos *rectores* constituerunt Pertz, I. 216, la Pič 72. — Jirecek, Geschichte der Bulgaren. 147.

Iată pentru ce dar d-lă Pič, nu putea să ȃică în textulă sėu, cã Crumă a adusă pe prisionieră din Adrianopolă în Țera-romãnescã, fiindă-cã nu-ă dă mâna, în fața unoră fapte atătă de clare să comită o aberațiune atătă de fantastică să ȃică: Valachia.

Dar d. Xenopol, nestudiândă cestiunea schimbă cu o trăsătură ușoră de pénă textulă lui Pič, și în loculă „Țeriă de la nordulă Dunării“ pune Valachia, lucru ce n'ău afirmată până astăđi nică Engel, nică Schafarik, nică Rösler, nică Pič și nică chiară Hunfalvy.

Eată așa dar desfigurarea completă a fapteloră.

Și aici vomă reproduce memorabilele cuvinte ale lui Petru Maioră în cestiunea acėsta:

„Nu airea dar Bulgaria cea dincóce de Dunăre și lângă Dunăre, despre care vorbescă scriitoră bizantină poți să ȃi-o nãlucescă, fără între Dunăre și Tisa . . . Pânză de paianjenă țesă aceia... cară tragă urmare, cã Română cesti din Dacia lui Traiană óre-cândă ău fostă supuși Bulgariloră“¹⁾.

Dar să vedemă cum stabilescă d. Xenopol domnia Bulgariei asupra Transilvaniei.

Xenopol, 74.

„Stăpânirea *Bulgariei* asupra *Transilvaniei* reiese însă și din altă locă ală *Analelor fuldense*, sub a. 892, unde spună că: regele *Germaniloră* trimise o solie către . . . regele Bulgariloră rugându-lă a nu măi vinde sare *Moraviloră*.

De unde putea Bulgaria să esporte sare către împărăția

Pič, 73.

„ . . . dass die Bulgaren im Norden der Donau einen Besitz hatten, etc. (Frațiune din altă frasă). In dieser Annahme bestärkt uns dieselbe Quelle (*An. Fuld* ad. a. 892), indem sie erzählt, es sei aus *Ostfanken* eine Gesandtschaft nach Bulgarien gesendet worden mit dem Ersuchen, kein Salz aus Bulgarien nach *Grossmähren* zu verführen. Nun ist es ziem-

¹⁾ Maioră Ist. p. încep. Româniloră, Ed. 1883, 65, 67. — Anonimulă regelui Bela încă scrie: *Terram vero quae jacet inter Tisciam et Danubium, praoccupavisset sibi Reanus magnus dux Bulgariae . . . usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum, et fecisset ibi habitare Sclavos et Bulgaros*. Cap. XI.

Moraviloră? de peste Dunăre, din peninsula Balcanului, fără îndoială că nu, pentru cuvântul celălalt firească că în această parte de loc nu se află ocne de sare, afară de cele cu totul neînsemnate ale *Bosniei*, ast-fel că și astăzi *Bulgaria*, *Serbia*, și celelalte țări transdunărene importază sarea din *Valachia* . . .

„Apoi este cunoscut că salinile Transilvaniei tot-dea-una au hrănit țările apusene Așa pe timpul *Romanilor*, se știe că sarea scosă din ocnele Daciei se cobora pe râul *Mureș* în *Pannonia* . . .

„Cum era dar cu putință nu numai că *Bulgarii* să exporteze sare, dar și o transporte în o regiune așa de îndepărtată ca *Moravia*, dacă acea sare n'ar fi provenit din salinile *Transilvaniei*?“

Ce ne spune d-nul Pič?

Bulgaria, Ține dânsul, neavându ocne, locuitorii *Bulgari* vor fi trebuit să exporteze sarea din *Transilvania* sau din *Maramureș*, și prin urmare *Bulgarii* vor fi avut în posesiune nu numai salinile, dar chiar și țera unde se aflau salinile acestea, adică *Transilvania* sau *Maramureșul*.

Transilvania sau *Maramureșul*?

Așa dar nici d-nul Pič nu putea să susțină într-un mod categoric, că sarea provenea din *Transilvania*, ci punea alternativa: din *Transilvania* sau *Maramureș*.

Ce face însă d. Xenopol?

Lasă din textul lui Pič cu totul afară cuvântul *Maramureș* (lucru ce exprima nesiguranța lui Pič în privința *Transilvaniei*) și pune numai simplu, că sarea nu putea să provină decât

lich bekannt, dass auf der Balkanhalbinsel neben den unbedeutenden Salinen *Bosniens* keine anderen Salzgruben zu finden sind . . . Dafür wissen wir, dass in die heutigen Fürstenthümer *Bulgarien* und *Serbien* das Salz aus den *vlachischen Salzgruben* von *Okna Rimmik* eingeführt wird; ebenso ist . . . nachgewiesen worden, dass schon die *Römer* die daciischen oder transilvanischen Salzgruben in Betrieb gesetzt und das Salz auf der *Maros* gegen Westen verführt haben . . . so kann unmöglich an eine Ausfuhr aus dem eigentlichen *Bulgarien* sondern nur aus den norddanubianischen Gegenden und namentlich aus *Transilvanien* (bedingungsweise aus der *Marmorosch*) gedacht werden und *Bulgarien* muss nicht nur im Besitze der erwähnten Salzgruben, sondern auch des Landes selbst gewesen sein“.

din Transilvania, și de aici concluziunea Domniei-sale: stăpânirea Bulgarilor asupra Transilvaniei.

Dar în fața unor deducțiuni atât de hasardate din partea d-lui Pič și atât de esagerate de d-nul Xenopol, e bine să avem înaintea noastră chiar textul complet al sorginții din cestiune, și care e următorul:

„Arnulfu trimise în luna lui Septembre (892) pe legații săi cu daruri la Bulgari și la regele lor Vladimiru, ca să reînnoiească vechia pace și cere, ca să nu concedă Moravilor să cumpere sare de la dênșii“ ¹⁾

Atât e totă sorgintea și nimic măi mult.

Despre o posesiune a Bulgarilor în nordul Dunării, despre o stăpânire a lor asupra Transilvaniei în special, nici vorbă nici aluziune. Nu se amintesc nici chiar despre un transport sau cărăușă a Bulgarilor în o regiune așa depărtată, cum o susține d-nul Xenopol.

Astă-fel, că numai prevențiunea slavistă a d-nului Pič de o parte, și slăbiciunea d-lui Xenopol, care l'a copiat cu atâtă orbire de altă parte, au putut să scotă din textul Analelor de la Fulda o stăpânire a Bulgarilor asupra Transilvaniei.

Apoi nu trebuie să perdem de loc din vedere, că Bulgarii încă pe la anul 827 ocupase Panonia și pusese aici funcționarii bulgari, și în fine că în Panonia aflăm saline deschise încă pe la anul 1015 ²⁾.

¹⁾ *Annal. Fuldens.* Pertz, I. 408, la *Rösler* 203, Pič 73.

²⁾ *Fejer*, I. 2. 300—302. 1015. Donațiunea St. Stefanu făcută mănăstirii de la pôlele Muntelui-de-feru: *Form etiam bis in hebdomada stare concessimus, duobus quidem locis vuum Lepeticis (al. superius).. aliud vero in Vico inferiore.. omneque tributum, ex eis proueniens, vsui iam dicti monasterii contulimus, nec non et Salicidio ab omni inquietudine liberimo, quod nec tributarium cupiditas, nec possit potentum violentia perturbare.. Et vt ipsum monasterium ab omni inquietudine sit semotum, praecipimus, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, seu aliqua persona nobilis, aut ignobilis de iam fato monasterio aliquomodo se intromitere, in mancipiis, terris, vineis, ripis, pratis, piscinis, cultis et incultis, salicidiis, decimationibus . . . sine concessione Abbatis eiusdem Monasterii audeat.* — Și urma acestor saline în Ungaria

Și putem chiar să admitem, că Moravii să fi cumpărat sare de la Slavi Panoniei supuși Bulgarilor, fără să fim câtu de puțin îndreptății, că din un text așa de restrîns să construim o Bulgariă nouă în Transilvania.

Eată unde se reduce cestiunea acésta în cazul cel mai favorabil pentru Bulgari.

Și aici merită să amintim părerea celui mai național scriitoriu unguresc.

„Atât însă, se pare a fi sigur, țice dînsul, că puterea lor, — adecă a Bulgarilor — mai multă preponderanță a avut în apus în Panonia vechiă, decăt în răsărit în Dacia vechiă“¹⁾.

2. Incă o dată Bulgaria dincóce de Dunăre.

D-nul Xenopol ne mai aduce încă o probă, despre domnia Bulgarilor la nordul Dunării, saă cu alte cuvinte ale Domniei-sale asupra Țerei-românesce.

Așa la pagina 71 dînsul scrie următoarele :

„In continuatoriul Analelor fuldense se găsesce de asemenea un loc, care pomenesce despre întinderea stăpînirii Bulgariei la nordul Dunării“.

Ca probă d-nul Xenopol ne citéză textul Analelor din Fulda, ast-fel cum se află reproduș în Istoria critică a lui Katona.

de apus o aflăm până la a. 1138. Ast-fel citim în donațiunea regelui Bela II făcută mănăstirei Demes : Omnes isti praedicti sui in festo beatae Margarethae debent dare . . . *viginta petra salis*. Item in Natiuitate Domini. . . *decem petra salis*. Item in Pascha Domini... *decem petra salis* (Fejer, II. 100—101. 1138).—Asemenea aflăm văm de sare în comitatul Strigonului la Nana și la Kokat. Fejer, II. 146. 1157. *sales tributarios de Nana, et de Kokat, quot-cunque in partem meam (adecă a regelui) euenerint ecclesiae S. Adalberti... perpetuo concessi*.

¹⁾ Hunfalvy, Die Rumänen, 24.

Noi vomă pune aici în vedere atât textul originală al Analeloră ¹⁾ eum și traducțiunea d-lui Xenopol dimpreună cu traducțiunea noastră.

Xenopol, 71.

„In acestă ană încheindă Grecii pace cu Avarii care se numescă și Unguri, se supărară pentru acăsta *sotii* loră Bulgarii și făcură o expediție contra Greciloră pustiindă totă regiunea până aprăpe de Constantinopole. Cea ce Grecii vroindă să răsbune, trimită navile loră în *aparență* contra Avariloră, care îi transportă în *regatulă* Bulgariloră de dincolo de Dunăre, unde transportați atacă cu putere pe Bulgari și ucidă ună mare numără din ei. Auđindă a-

Traducțiunea noastră.

„In acelu ană așa dar — 895 — Grecii (adică imperiul bizantină) făcendă pace cu Avarii, cari se numescă și Unguri, concetățenii loră Bulgarii considerandă acăsta ca o faptă rea, se scolă cu resbelă ostilă asupra Greciloră și devastă totă ținutulă Greciloră până la poră Constantinopolului. Grecii în viclenia loră, ca să-și resbune pentru acăsta asupra Bulgariloră, trimită corăbiile loră în partea despre Unguri, și-î trecă peste Dunăre în *regatulă* Bulgariloră. Ungurii trecendă aici atacă cu energiă gîntea Bulgariloră și ucidă o parte foră mare din ei. Auđindă

¹⁾ Katona, Hist. critica primorum Hung Ducum. 164 Pacem ergo Graeci eodem anno cum Avaris, qui dicuntur *Vngari*, faciente, quod eorum concines *Bulgari* in prauum vertentes, hostili expeditione contra eos insurgunt, et omnem regionem illorum usque portam Constantinopolitanam deustando insequuntur. Quod ad viciscendum Graeci astutia sua naues illorum contra Auaros mittunt ac eos in regnum Bulgarorum *ultra Danubium transponunt*. Vbi transpositi, manu eum valida gentem Bulgarorum ingressi maximam partem caedendo neci tradiderunt. Hoc audientes positi in expeditione Bulgari cum omni festinatione, primum deliberare (se liberare) ab infesto hoste recurrunt consertoque illico praelio, victi sunt.—In ce privesece aici numele de Avari ce se dă Unguriloră, Rösler observă : In apusă maă întâiă amintesece de ei Hiukmar din Rheims (pe la anulă 862) și-î numesece Ungri Dar îndată după acea ómenii și aducă aminte de Huni și de Avari, cari semănaă așa de multă cu ei, și le atribue și loră numele acăsta. Rom Studien. 150.

césta Bulgariii cei din expediție (contra Constantinopolei) se întorec în grabă pentru a alunga pe dușmani; dar luându-se la luptă sunt *din nou* bătuti“.

despre acésta Bulgariii, cari se află în expedițiune, alérgă cu grabă mare spre a se libera mai întâiu de inamicul, care îi nelinisea, și începându-se îndată lupta Bulgariii fură învinsi“.

Așa dar textul este destul de clar.

Resbelul se întemplantă între Simeon regele Bulgarilor și Leon filosoful, împăratul Constantinopolului, și anume:

Grecii strîmtorați din partea Bulgarilor cer în contra lor ajutorul Ungurilor, cari se află pe timpul acesta în Ateluză între Siret și Nipru, trimiți corăbiile lor pe Marea neagră, de aici pe Dunăre și trec oște Ungurilor peste rîu în Bulgaria.

Ce face însă d-nul Xenopol? Nimeni nu-și poate închipui.

Dintr'un resbel al Bulgarilor cu Ungurii, pe cari i trece Grecii peste Dunăre în Bulgaria, densus scote un resbel al Grecilor cu Bulgarii pe pamentul Țerei-romănesi.

Fără a se interesa de scriitorii bizantini în privința acestui însemnat resbel al Bulgarilor cu Grecii și cu Ungurii, d-nul Xenopol lasă la o parte pe Ungurii, traduce într'un mod scalciat textul Analelor din Fulda, și ne spune, că Analele de la Fulda ne relatază, că Grecii ei singuri au trecut pe malul de nord al Dunării și au atacat Bulgaria dincoace de Dunăre, adică Țera-romănesă, unde adaugă tot-o-dată Domnia-sa, se vede că era un centru destul de însemnat de Bulgari.

Étă cuvintele d-lui Xenopol:

„Grecii ... ajunși pe malul nordic, se întorec o dată contra Bulgarilor pentru că prin acest atac al împărăției lor la nordul fluviului să-i siléscă a părăsi imperiul bizantin; deci nu numai că împărăția bulgăresă se întindea la nordul Dunării, ci era chiar aice un centru în destul de însemnat pentru ca Grecii atacându-l să siléscă pe Bulgari a alerga într'a lui apărare“.

Cum stă însă lucrul cu veritatea istorică, cu împărăția a-

césta a *Bulgariloră dincóce de Dunăre*, cu lupta închipuită a Greciloră și a Bulgariloră pe pământulă Țerei-romănescei.

Vomă cita pe rëndū pe diferiții scriitorī, și în urmă chiarū și isvórele bizantine.

Iată ce ne spune istoriculă Bulgariei Jirecek :

„In resbelulă Greco-Bulgarū flota bizantină trecu cetele Unguriloră peste Dunăre Marinariī bizantini tăiară cu securile în două, spre uimirea Unguriloră, lanțurile, cu cari închisese Bulgariī rīulū. După trei lupte Simeonū regele Bulgariloră trebui să se închidă în Dīrstorū (Silistria) și mai târđiū în Mundagra, pe când inimiculū i devastă regatulū seū până la porțile Preslavului“ ¹⁾.

Așa dar însuși Jirecek istoriculă Bulgariei ne spune, că Greciī trecură pe Unguri dincolo de Dunăre, și nu se scie nimicū de o bătăiă a Greciloră cu Bulgariī pe pământulă Țerei-romănescei.

Dar să vedemū cum descrie Rösler resbelulă acesta pe basa cronicariloră bizantini.

„In 893, đice dēnsulū, se începe din nou resbelulă între Regele Bulgariei Simeonū și între Greci. Greciī fură bătuti și Tracia căđu în mâna Bulgariloră. Atunci împēratulū Leo VI (889—912) și îndreptă speranțele sale la semințiile Unguriloră, cari se află în Ateluzū. Dēnsulū trimise la Unguri pe abilulū Niceta, care închiă cu cei doi principī ai Unguriloră, cu Arpadū și cu Cursanū unū tractatū de serviciū și de alianță. Leventa, fiulū lui Arpadū, se puse în fruntea óstei și Unguriī înaintară către Dunăre. Bulgariī închisese Dunărea cu lanțuri și cu funiī și se credeaū ast-felū siguri. Dar conducătorulū supremū alū corăbiiloră grecescei, Michaiū Barcala, taiă spre uimirea Unguriloră cu nisece lovituri puternice lanțurile și funiile, și acum *Unguriī trecură peste fluvii* fără nici o rezistență. Regele Simeonū se află cu trupa sa în contra armatei grecescei, care venia de la Sudū sub comanda lui Niceforū Foca, pe cândū primi scirea, că Unguriī prădăză ținuturile, cari se află la spatele sale. Dēnsulū se întorse

¹⁾ Jirecek, Geschichte d. Bulgaren. 163.

numai decât în contra lor, suferi înfrângere după înfrângere, și perdu capitala Preslav, și în urmă scăpându cu mare necesă, se închise în fortăreța Mundagra¹⁾.

Așa dar chiar de vomă presupune, că pentru d. Xenopol textul latin al Analelor din Fulda nu era destul de clar, era în totu casul o datorință a D-sale, ca mai înainte de a pune pe chârție o părere atât de absurdă, înainte de a construi o împărăția fantastică a Bulgarilor în Țera-românească, să vedă totu-o-dată ce dicu și scriitorii bizantini.

Și dacă d-lu Xenopol ar fi consultat pe Constantin Porfirogenitul, născut cu puțină ani în urma acestui resbelu ar fi aflat că densusul descrie resbelul acesta în modul următoriu :

„Simeon principele Bulgariei aflându că flota Grecilor a intrat pe riū și voesce să trecă pe Unguri în contra sa, făcu funii sau lanțuri tari și forte grōse ca să împedice celu puțin pe Unguri să nu trecă pe celu altu țermure alu riului : și astu-felū la începutu Ungurii nu putură să debarce. Stându astu-felū lucrurile, Michaiū Barcala, de care amū amintitu mai susū, și alți doi marinari cu densusul, luându-și scuturile și săbiile săriră numai decâtu curagioși afară din corabiă, tăiară funiile sau lanțurile și deschiseră trecerea pentru Unguri²⁾”

Totu astu-felū ne relatēză și Leo Gramaticulū, scriitoriu de pe la anulū 1013.

Impēratulū Leo, dice densusul „trimise pe Niceta numitū și Sclerū cu corăbiū la țermurii Dunării ca să ducă daruri Ungurilor și să-i atâte la resbelū în contra lui Simeonū. *Ungurii trecură Dunărea* și cuprinseră tōtă Bulgaria.“³⁾

Așa dar însuși scriitorii bizantini ne spunū, că corăbiile Grecilor aū trecutū pe Unguri în Bulgaria bizantină, dar nu pe Greci în fabuloasă împărăția a Bulgarilor din Țera-românească. Și în fine nimicū despre o luptă închipuită a Grecilor cu Bulgarii pe pământulū Țerei-romănescei.

1) Rüsler, Rom. Studien. 160.

2) Const. Porphirog. (Despre administrațiunea imperiului) Ed. Bonn. 238.

3) Leo Grammat. Chronographia. 267—268.

La toate aceste false expunerî, aberațiunii fără de margine, concludsiunea d-lui Xenopol este : „Bulgaria se întindea cel puțin în vremea ântâiului imperiû bulgarû și pe rîpa stângă a fluviului asupra Moldovei, Valachiei și Transilvaniei.“

Și care este epoca acêsta ?

Răspundemû după d-lu Xenopol, de la Asparuchû 678 și până la cãderea imperiului bulgarû — în 1018, așa dar până în epoca lui Stefanû regele Ungariei.

In fine încã o ultra-extravaganță.

D-lu Pič se încercã a întinde Bulgaria Balcanilorû numai asupra Țerei-românescei și a Transilvaniei, d-lu Xenopol însă o estinde ca faptû pozitivû chiarû și asupra Moldovei.

Moldova mai multû, Moldova mai puținû, nici unû scrupulû de consciință pentru Domnia-sa

E loculû acum aici să vedemû, cari suntû în generalû pãrerile d-lui Pič asupra tuturorû argumentelorû sale, argumente, pe cari d-lu Xenopol le-a copiatû cu atâta aviditate și cu atâta exagerare.

„Istoria“ poporului bulgarû, dice d. Pič, „jocã în peninsula balcanicã și astû-felû aflãmû istoria Bulgariei represintatã mai cu sêmã în istoria țerilorû de la Hemû, dar dacã Bulgaria a avutû vre o parte ore-care în istoria popórelorû de la nordû, și anume câtã parte despre acêstã slavisticã vechiã nu ne pôte spune decãtû fórte puținû, iar lucrãrile mai nòue se mãrginescû simplu de a arãta numai puținulû acesta fãrã a se dimite în desbaterea cestiunii, astû-felû cã cestiunea acêsta din *lipsa probe-lorû demne de credință* trebuie consideratã ca una, ce nu e încã resolutã definitivû “¹⁾

Așa dar chiarû înaintea slavistului Pič, toate probele de cari

1) Pič Abstamm. d. Rum 70 . . . ob und wie *Bulgarien gegen Norden* in die Geschichte der Völker eingegriffen, darüber weiss die altere Slavistik wenig zu erzählen, die neueren Arbeiten deuten auch das Wenige nur an, ohne in die Erörterung der Frage selbst einzugehen, so dass dieselbe aus *Mangel an beglaubigten Quellen* als eine bis jetzt nicht endgültig gelöste zu betrachten ist.

vorbește dînsul, încă nu sunt demne de credință, cestiunea nu e rezolvată definitiv.

Înainte d-lui Xenopol însă adevărul este pozitiv, cestiunea e rezolvată definitiv.

Iată unde poate să ajungă caricatura chiar și în istorie.

3. Episcopia Milcoviei.

Așa dar pe cronicarii bizantini, d-lui Xenopol nu i-a citit, nu i-a studiat.

Să vedem cum stăm cu colecțiunile de documente.

„Episcopatul *Cumanilor*, ne spune d-lui Xenopol, era același care mai din vechi se numia al *Milcovului*, așezat pe pârul cu același nume între ținuturile Putnei și al *Râmnicului*. Asupra acestei episcopii, al *Milcovului* avem un document din 1096, în care Laurențiu, episcopul ei, cere ajutor de la *Secui* pentru a repara biserica cea întemeiată de străbunii lor, și care acum era ruinată“ (pag. 129).

Iar cu puține rînduri mai la vale :

„*Secuii întemeiatorii ei* (a episcopiei *Milcovului*) se supărară pentru această schimbare a titlului bisericeii lor“ (adică a episcopiei *Milcovului* în Episcopia *Cumanilor*).

Resultă așa dar din cele diuse de d-lui Xenopol :

1. Că avem în privința episcopiei *Milcovului* un document din anul 1096, document publicat de Benkő în opera sa *Milcovia*, I. 55.

2. Că episcopia *Milcovului* era întemeiată de *Secui*.

3. Că episcopia acesta a *Secuilor* era așezată pe pârul cu același nume dintre ținutul *Putnei* și al *Râmnicului*, adică pe pârul *Milcovului* de pe teritoriul țărilor române.

Cum stau însă toate lucrurile acestea în fața istoriei.

Istoricul Slötzer în scrierea sa „*Kritische Sammlungen zur*

Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen“ se exprimă în următorul mod :

„Ceea ce a scrisă pe lungă și pe largă Benkö în Milcovia sa despre o episcopie a Milcovului multă mai vechiă (de câtă episcopia Cumanilor) *suntă aprópe tóte fabule*, și în parte *inventate de dânsul* în folosul Secuiloră săi“ (pag. 500).

Gebhardi în istoria Ungariei :

Documentul episcopului din Milcov, ce se pretinde a fi din anul 1096, conține atâtea erori cronologice, încâtă nu póte fi considerat, decâtă ea o *nóuă inventiune*“ (Tom. IV. 524)

In fine Engel :

„Eă suntă deplină înțelesă cu cele ce scrie d-lă consiliariu au-lică Slötzer cândă dice : Ceea ce a scrisă Benkö pe lungă și pe largă despre o episcopie a Milcovului, multă mai vechiă (de câtă episcopia Cumanilor) suntă aprópe tóte fabule“¹⁾.

Iar cu privire la documentul din 1096 Engel este de părere, că documentul acesta nu póte să fiă decâtă din epoca de pe la 1518.

Așa dar critica istorică a stabilită astăzi cu unanimitate, că despre o episcopie catolică a Milcovului pe la anul 1096 nici vorbă nu póte să fiă, că documentul de la 1096 este o simplă falsificațiune a lui Benkö, sau în cazul celă mai favorabil, documentul nu este decâtă de pe la anul 1518.

Ne întrebămă acum, cum vine d-nul Xenopol, să susțină o fabulă atâtă de ridiculă, episcopia Milcovului pe la anii 1096, fără să fi citit celă puțin pe Slötzer, pe Gebhardi, pe Engel, fără să scie că documentul dela 1096 nu merită în știința istorică nici o credință, sau în cazul celă mai favorabilă data este falsă.

Mergemă mai departe.

Dar Secuii, dice d-nul Xenopol, suntă întemeiatorii episcopiei Milcovului.

De unde — și până unde ?

¹⁾ Engel, Geschichte der Moldau und Walachey; II 99.

În totu documentul celu falsu alu lui Benkö nu există o singură frază, că Secuî ar fi întemeiătorii acestei episcopii ¹⁾.

Mai multu, chiaru adversariulu nostru istoricu, d-nulu Hunfalvy din Pesta, care ar voi să estindă pe Secuî câtu se pôte de multu în Moldova, declară limpede și lămurit:

„Despre întemeierea acestei episcopii n'avemü nici o scire esactă“ ²⁾.

Însă nesciința d-lui Xenopol nu încetază aici.

Biserica și episcopia Milcovuluî au fostu aședate pe părëulu cu același nume, între ținuturile Putnei și alu Râmniculuî.

Dacă d-nulu Xenopol nu ar fi scrisu numai pe basa unor simple combinațiuni fantastice, dacă ar fi cititü și studiatü documentele înainte de a se apuca să serie o carte de istoria română, atunei ar fi aflatü cu deplină certitudine, că episcopia Mileoviei, numită într'unü modü falsu episcopia Milcovuluî, n'a fostü nici o dată aședată pe părëulu Milcovuluî.

Ar fi aflatü, dicemü, scrisórea papei Clemente alu VI-lea din anulü 1347 către arhiepiscopulu din Calocca, în care ne spune următórele:

„Intru adevëru ni s'a relatatü de curëndü . . . din o parte demnă de credința, că episcopia *Milcoviei* din *Regatulü Ungariei*, care a fostü anume instituită după o dispozițiune vechiă la frontierele Tătarilorü . . . a fostü cu totulü distrusă din partea acestorü ómenî crânceni și nehumanî“ ³⁾.

Avemü așa dar episcopia Milcoviei în *Regatulü Ungariei*.

Să cercetămü mai departe.

În 1371 Papa Grigorie al XI-lea ne spune de nou, că epis-

¹⁾ Chiarü și envintele din documentulu acesta a lui Benkö: *Ecclesiam . . . pro se, eum pro suis parentibus fundatam, — ne arată că aici e vorba de unü actü de pietate din partea unü persoane particulare.*

²⁾ Hunfalvy. *Die Rumänen*, 126.

³⁾ Theiner, *Mon. Hung.* 1. 737 1347. *Clemens episcopus . . . Nuper siquidem ad audientiam nostram . . . r latio fide digna perduxit, quod episcopatus Milchoriensis in Regno Hungariae, in finibus videlicet Tartarorum ex institutione ordinatus antiqua . . . fuit per eos ferales et sevos omnino destructus.*

copia Milcoviei se află aşezată la *marginele regatului unguresc* şi *apropie de necredincioşi* ¹⁾.

În fine multă mai precisă ne spune Papa Nicolae al V-lea, că atât episcopia Milcoviei cât şi oraşul *Milcovia* se află aşezate în *Transilvania* ²⁾.

Nu mai rămâne aşa dar nici cea mai mică urmă de îndoielă, episcopia Milcoviei şi oraşul Milcoviei se află în Transilvania.

De altă parte scimă astăzi cu deplină certitudine, că de episcopia Milcoviei se ţineau decanatele din Sibiu, din Braşov, din Kezdi şi Kozd (Cohalmă ³⁾). Aşa că nici oraşul Milcovia, nici episcopia Milcoviei, în fine nici protopopiatele Milcoviei nu se află pe teritoriul ţerilor române.

Vedem aşa dar, că în scrierea d-lui Xenopol avem de a face nu numai cu o *Bulgariă închipuită*, dar şi cu o *Milcoviă imaginată*, cu o *episcopie a Securilor pe teritoriul ţerilor române*.

Istoria se scrie pe fapte pozitive, analizate prin un studiu adânc şi îndelungat, dar nu pe lucruri din sfera fantasiei.

4. Secuiei din Țera Bârsei.

Am vădit cum stăm cu Secuiei d-lui Xenopol, cari întemeiază o episcopie catolică pe pământul Milcovului.

¹⁾ Theiner, Mon. Hung. II. 110. 1371. Gregorius . . . Sane nuper pro parte Venerabilis fratris nostri Nicolai Episcopi Milcoviensis nobis fuit expositum quod sua *Milcoviensis ecclesia*, que in *confinibus Regni Hongarie* et prope *infideles* consistit . . . pluribus annis pastore caruit.

²⁾ Ibid. II 267. 1453. Nicolaus . . Dudum siquidem pro parte venerabilis fratris nostri Georgii *Episcopi Milchoviensis* nobis exposito, quod licet olim *ecclesia Milchoviensis*, que in *partibus Transilvanis* sita est . . . et *civitas Milchoviensis* a catholicis hominibus inhabitata fuisset, tamen propter insultus et pericula perfidissimorum Turcorum ibidem circumstantium ipsa ecclesia penitus desolata eiusque bona occupata extiterent, et civitas praedicta ab infidelibus . . . tantum inhabitatur.

³⁾ Ibid. II. 589.

Acum e vorba de Secuî din ţinutul Braşovului sau din Ţera Bârsei.

În anul 1211 regele Ungariei Andrei II conferese cavalerilor Teutonî Ţera Bârsei sau ţinutul Braşovului, şi în legătură cu cestiunea acêsta d. Xenopol serie următoarele:

„Fiind-că documentele¹ constitutive ale donaţiei, vorbesc de o poporaţie de baştină a ţerei Bârsei, în momentul chiar cîndu a fostu dăruită, acêstă poporaţie nu putea fi decăt româna sau *secuîă*“ (pag. 125).

Aşa dar d-lu Xenopol admite posibilitatea unei poporaţiuni *secuiescî de baştină*, cumu dice Domnia-sa, în ţera Bârsei, într'unu ţinutu unde întempinăm astăzi o populaţiune foarte desă românescă şi numai puşini saşi.

Dar cumu sta lucrurile cu adevărulu istoric.

Respunsulu e foarte simplu. Aceeaşi lipsă de cunoştinţa documentelor ca în totu cursulu acestei serieri.

Dacă d-lu Xenopol ar fi avutu mai multă perseveranţă şi sinceritate cu sine însuşi pentru cercetarea adevărulu, dacă ar fi avutu în mâni cel puşinu colecţiunea de documente a lui Fejer, care represintă aşa dicendû numai o singură literă din lungulu alfabetu de colecţiuni, ce ne privesc pe noi, atunci se arfi convinsu pe deplin, că pe la începutulu secululu al XIII-lea nu esista absolutu nici o populaţiune secuiescă în Ţera Bârsei, nici unu cătun, nici unu bordei secuiesc.

Dar să luminăm cestiunea.

Cu doi ani în urma donaţiunii regelui Andrei, adecă la 1213, Wilhelmu episcopulu catolicu alu Transilvaniei conferese cavalerilor Teutonî tôte dişmele sale din Ţera Bârsei, şi anume cu următoarele cuvinte:

„Wilhelm, din graţia lui Dumnezeu episcopulu Transilvaniei... încuviinţăm drepte cereri, ce ni le facu fraşii Teutonî ai ospitalulu Santei Marii din Ierusalimu şi cari suntuşe aşedaţi în Ţera Bârsei... şi le concedem liberulu dreptu să iee dişme de la toşii locuitorii acestei ţeri presentii şi viitorii, făcendû numai o singură escepţiune, că dacă se aru întempla, să vină să se

așede în această țară Unguri sau Secui, dișmele de la aceștia să fiă ale noastre și ale bisericeii noastre¹⁾.

Așa dar cestiune sau îndoielă nu mai este.

Pe la anii 1211 și 1213 populațiunea unгурescă sau secuiescă în țera Bârsei nu esista.

Și cine putea óre să fiă mai bine informat în privința acesta decât episcopul catolic al Transilvaniei, păstorul sufletesc al Ungurilor și al Secuilor, interesat totu odată prin însemnatul venit al dișmelor, ce-l avea dela credincioșii săi.

5. Oltenia sub numele de Bulgaria.

Domnul Xenopol ne silește aici să revenim încă odată asupra ideii fixe a D-sale, Bulgaria din țerele românesce

Așa la pagina 78 densul scrie următoarele:

„In o scrisóre a regelui maghiarú Bela IV către Papa Grigorie alú IX-lea elú i spune, că de câtú-va timpú ar fi crescutú fórte multú poporațiunea „in terram Zemram circa partes Bulgariac“ adică în țara Severinului *din* părțile Bulgariei, pe cândú țara Severinului după o diplomă din 1247 a aceluiași rege se întinde „usque ad fluvium Oltac“ și nu era decú altú ceva decâtú *Oltenia de astăzi*, care pe atunci purta încă numele de *Bulgaria*.” (pag. 78).

Așa dar țera Severinului sau „Oltenia de astăzi“ pe la anii

1) Fejer, III. 1. 146. 1213. W. (ilhelmns Dei gratia, Transylvannus episcopus . . . iust's postulationibus fratrum hospitalis S. Marie in Ierusalem, de domo Teutonicorum, annuentes, in terra, quae Borza nuncupatur . . . ab universis eiusdem terrae incolis, presentibus et futuris, liberam percipiendi decimas eiusdem fratribus . . . concessimus facultatem, eo tamen excepto quod si *Hungaros*, vel *Siculos* ad dictam terram transire contigerit, nobis et ecclesiae nostrae in decimis teneantur respondere.

1237 și 1247 făcea parte din Bulgaria, și totu odată purta și numele de Bulgaria.

Terram Zemram circa partes Bulgariae !

Intru adevărul ingrată muncă pentru o critică istorică.

Un băiat din clasa II gimnasială, un noviciu, care începe să gâlgăvescă primele elemente ale limbei latine, scie astăzi cu certitudine, ca prepozițiunea *circa* nu însemnează „din“ sau „în“, ci exprimă puru și simplu numai un concept de vecinătate „de lângă“ sau „din jurul“, totu de-una *în afară* de obiectul care se raportă, că *terram Zemram circa partes Bulgariae* nu însemnează țera Severinului *din* părțile Bulgariei, ci Țera Severinului *din* vecinătatea Bulgariei sau *de lângă* părțile Bulgariei.

Și această desfigurare a faptelor, această întorcere a isvórelor cu capul în jos, se numesce la d-lă Xenopol un adevăr pozitiv despre domnia Bulgarilor peste Țera-românească.

Amu puté să terminăm aici cu exegesa noastră, cu textul neînțeles pentru d-nul Xenopol : *circa partes Bulgariae*, și pe care d-nul Xenopol construiesce un labirintu de ipoteze : dominațiunea Bulgarilor asupra Românilor, înrudirea Românilor cu Slavii, influența lor asupra culturii și instituțiunilor noastre.

Dar ca să vedă însuși d-nul Xenopol odiosul păcat în care a căduț, călcarea în picioare, mai mult falsificarea adevărului, i vom aminti încă următoarele fapte positive :

Țera Severinului nu reprezenta în epoca vechiă numai „*Oltenia de astăzi*“, cum susține D-sa, ci cuprindea totu-o-dată și Banatul Ungariei (Banatus de Zevrino).

Țera Severinului avea încă pe la anul 1233 un Banu alu seŭ particularu, adică cu patru ani înainte de documentul *circa partes Bulgariae*. ¹⁾

Ne întrebăm așa dar, cum putea să existe pe la anul 1233 un banu cu reședința în Severin, un banu în fruntea țerei Severinului, dependentu dela regele Ungariei, dacă țera Severinului se ar fi ținutu în timpul acesta de Bulgaria.

¹⁾ Fejer, III. 2. 348, 1233. Luca bano de Securin. — Theiner, Mon. hist. Hung. I. 124.

Dar să vedem în fine ce dicu slavisti.

„*Regatulul Bulgariei*, dice d-nul Jirecek, s'a mărginită câtă-va timp cu Ungaria la Branicevo, dar mai târziu după înființarea Banatului Severin (pe la anul 1233) *se mărginea cu Dunărea începând delă Orșova și până la gurile Oltului.*“ ¹⁾

Așa dar încă delă 1233 începe frontiera Bulgariei despre țera Severinului era Dunărea, și acesta ne o spună chiar slavisti. D-lu Xenopol însă mai slavistă decât slavisti, dice nu, pe la anul 1237 Țera Severinului făcea parte din Bulgaria, și purta numele de Bulgaria. Și acesta pe basa documentului circa partes Bulgariae.

Iată până unde pôte să ajungă aventura în istoriă.

„Conjecturi și afirmațiuni necritice în domeniul istoriei, observă forte bine unu istoric transilvanu, sunt lucruri de totu periculoșe, fiind-că unlu pune o ipotesă, alu doilea clădesce păreri pe ea, alu treilea le consideră ca verități, trage conlusiuni și mai adauge ceva și delă sine, alu patrulea pe lângă cele adause mai adauge și elu ceva, și lucrurile acestea se propagă astu-felu într'o ordine genealogică, până cându în fine istoria trece într'unu felu de *longas errorum generationes*, până în fine se înalță unu arbore gigantic, ale căru ramuri îndrăsnețe, în locu de a fi unu locu siguru de odihnă pentru exploratoriulu obositu, în locu de a-i da o basă sigură, i storeu numai sudori de sânge.“ ²⁾

6. Balcu voivodulu Maramureșulu.

Amu vedutu cum înțelege d-nulu Xenopol documentele scrise în limba latină. Din textulu Analorulu delă Fulda ne scote o

¹⁾ Geschichte der Bulgaren, 381. Mit Ungarn grenzte das Bulgarenreich einige Zeit im Westen in Branicevo, später seit der Errichtung des Severiner Banats (um 1233) an der Donau von Orsova bis zur Alutamündung. - Castrolul Branicevo se afla pe teritoriulu Serbiei (Pesty, Várispanságok története 48)

²⁾ Kemeny in Kurz Magazin. 1846. II. 3.

luptă a Grecilor cu Bulgarii în „împărăția bulgărească“ din Țera-românească, din terram Zemram circa partes Bulgariae o Olteniă sub numele de Bulgaria.

Ună noă exemplu ni se presintă aici cu voivodul Balcă din Maramureșu.

Regele Ludovică ală Ungariei, dize d-nulă Xenopol „despoice pe Bogdană celă necredinciosă și pe coborîtorii săi, de pămînturile cari le poseda în Maramureșu... și le dăruiesce Voivodulă Balcă fiulă lui Sasă totă din Marumureșu, precum și fraților săi Dragă, Dragomiră și Ștefană, pentru că aceștia pădîndă credința coronei unguresci se ară fi opusă la întreprinderea lui Dragoșă (de a părăsi țera ungurescă) ar fi oferită Moldova regelă și în de obște se ar fi purtată cu multă rîvnă și credință“ (p. 274).

Resultă așa dar din cele dize de d-nulă Xenopol :

1. că Balcă voivodulă Maramureșului din anulă 1365 era și dînsulă totă din Maramureșu.

2. că Balcă și frații săi aă rēmasă credincioși regelă Ungariei, cu alte cuvinte n'ău fugită ca Bogdană în Moldova, și în fine dînsii aă oferită regelă ungurescă țera Moldovei.

Dar nefericirea d-lui Xenopol și aici ca și în alte locuri este, că a scosă, din documentulă latină cu totulă alte lucruri decâtă cele ce conține.

Ca să clarificămă pe deplină cestiunea, vomă lăsa mai ântăiu să urmeze aici textulă completă, al documentulă în traducere română.

El este următorulă :

„Ludovică — conferesce cu privilegiă solemnă vitēzului bărbată voivodulă din Maramureșu lui Balcă din Moldova, fiulă lui Sasă, și prin dînsulă fraților săi de la aceeași mamă, lui Dragă, Dragomiră și Ștefană, moșia numită Kunia dimpreună cu dependentele seles, Iodă, Baescu, Haetvizon, Moise, Borsu, Cherezeci, aședate în comitatulă Maramureșului, moșii ce aă devenită vacante în mâna regelă în urma necredinței și trădării voivodulă Bogdană și a filoră săi, cari aă ocupată țera Moldovei, țera regelă, și cari se încercă s'ă conserveze pentru dînsii spre injuria regelă, — anume conferesce lui Balcă și prin

dânsul fraților săi moșiile aceste, din cauză, că încă pe când se afla dânsul în Moldova s'a dat cu credință pe partea regelui, și în lupta ce a avut-o ca să dea ajutoriul regelui a primit mai multe rane, și-a perdut servitori, în fine și-a lăsat acolo averea și moșiile proprii și a trecut cu regele în Ungaria" 1).

Așa dar documentul din 1365 ne spune foarte clar, ca Balcu era din Moldova, și prin urmare nu era din Maramureș, că dânsul se aflase în Moldova chiar și pe timpul, când regele Ludovicu mersese cu resbelu în contra lui Bogdanu, că să-l aducă la credință (în 1365 sau cu puțin înainte de aceea), că pe lângă totu ajutoriul, ce i-lu dase Balcu cu omenii săi, resbelul a fostu nefavorabilu pentru rege, și a trebuitu chiar și Balcu să părăsescă Moldova, să-și lase acolo averea și moșiile și să trecă cu regele în Ungaria. Iar regele în semn de grațitudine și recompensă pentru serviciile ce i le făcuse, și pentru averea ce o perduse, i conferesce moșiile confiscate de la Bogdanu din Maramureș.

Balcu nu era așa dar din Maramureș, ci era din Moldova.

Probă foarte importantă, că încă înainte de trecerea lui Bogdanu în Moldova, se afla aici o populațiune română și nise relațiuni regulate.

Balcu n'a păstratu credință regelui ungurescu, din contra s'a dat pe partea regelui cându acesta a trecut în Moldova.

Balcu n'a oferitu regelui Moldova, pentru că nu există unu singuru cuvântu despre acastă ofertă sau înclinare a țerei, în totu documentul.

1) Fejer, IX 3 469. 1365. Ludovicus... strenuo viro Balk filio Saaz Moldavo woivodae Maramarusiensi, quod idem adh. c in terra Moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera ammissis servitoribus suis pro rege sustinendo, terrasque proprias, et iura ibidem reliquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balgh, et per eum Drag, Dragomer et Stephano, fratribus uterinis possessionem Kunya vocatam cum apertinentiis Iood, Baescou, Haetvison, Moyze, Bors, Keeszereste in comitatu Maramarus existen. quas per infidelitatem et notam Bogdan Wajvodae, eiusque filiorum, qui terram regis Moldavanam occupantes, clandestine in contumeliam regis moliantur conseruare, ad se deuolutas, solenni privilegio confert.

Iar de altă parte noi scim, că regiî Ungariei, încă din epoca Cumanilor, consideraî Moldova și Țera-românească ca ținuturile lor, deși nu le au putut stăpâni nici-o dată în faptă.

7. Țăranii unguri romanizați în Transilvania.

Nu era destul ca d-lu Xenopol să înfățișeze pe toți Români ca o mestecătură din diferite ginți barbare, Daci, Sarmati, Sloveni, Bulgari, dar în fine dânsul mai înrudește pe Români din Transilvania și cu Ungurii. și le dă astu-fel o porțiune destul de însemnată de sânge unguresc.

„Țăranii unguri, dize dânsul, deveniră că timpul Români, prin faptul apăsării comune în care trăiau. Iată pentru ce nu se găsesc astăzi decât prea puțin țăranii unguri în Transilvania... cu toate că actul de la 1437 (despre revoluțiunea țăranilor români și unguri) ne arată, că țăranii unguri erau *îndestul de mulți în această țară*“ (pag. 169.)

„Clasa de jos unde predomină Români înrudește la rândul ei pe *țărani unguri pentru a-i preface în Români*“ (pagina 172).

Intru adevăr curios lucru.

Asiăzi cându Ungurii susțin, că sunt în număr rotund de 6 milioane și totuși nu sunt în stare, ca să împopuleze cel puțin Ungaria, să fi fost în epoca vechiă, pe la 1437, așa de mulți, încât să fi avut un element însemnat de țăranii unguri chiar în Transilvania.

Dar actul de la 1437, dize d. Xenopol, ne arată că ungurii erau destul de mulți în această țară, adecă în Transilvania.

Cestiunea, după cum vedem, e destul de importantă și merită s'o cercetăm.

Dacă d-lu Xenopol ar fi avut mai multă serioșitate pentru știința istorică, dacă ar fi examinat cu mai multă critică actele și faptele de la 1437, atunci s'ar fi convins despre următoarele adevăruri pozitive :

Antâiū, că revoluțiunea de la 1437 și 1438 s'a născută, și putemă dice, s'a mărginitū într'unū cercū fôrte restrînsū, anume în o parte din ținutul Selagiului, alū Dejului, Almașului și până la Huiedinū și Clujū.

De aici erau țeranii revoltați, de aici erau toți căpitanii lorū, aici a fostū adevăratulū teatru alū revoluțiunii, peste totū, unū teritoriū fôrte restrînsū în ce privesce estensiunea totală a Transilvaniei.

Așa că în principiū deducțiunea făcută de d. Xenopol, că actulū de la 1437 ne arată, că ungurii erau destulū de mulți în acestă țără este o conclusiune cu totul lipsită de fundamentū.

S'ar fi convinsū mai departe, că la încheierea păcii făcute între țeranii și nobilii înaintea conventului mănăstirii Clujū se înfățișază unū *căpitanū românū*, *Mihaiū Valachulū* ca primulū reprezentantū alū tuturorū țeranilorū revoltați, dicemū alū țeranilorū români și unguri.

Elū *Mihaiū Valachulū*, unū căpitanū românū figurază înaintea conventului mănăstirii Clujū, ca *celū d'antâiū* căpitanū alū țeranilorū români și unguri, elū se amintescē în documentū chiarū înaintea căpitanului Antoniū Magnu ¹⁾.

¹⁾ *Kemeny* în *Kurz Magazin*, 1846 II. 366. 1437. Nos Conventus Monasterii beatae Mariae Virginis de Clus Monostra... Quod Ladislaus filius Gyrew de Samoslava, et Benedictus Parvus de Valko, in eorum, et universorum Regni nobilium harum partium Transylvanarum ab una, parte siquidem ex alia *Michael Volachus* de Viragosberek, *Capitaneus*, item Benedictus Gazda in Diot, et Michael alter in Csehi commorantes, similiter in ipsorum, et universorum populorum earundem partium Transylvanarum personis nostram venientes in praesentiam exhibuerunt, et praesentaverunt nobis quoddam Registrum clausum super dispositione et unione pacis inter universitatem dictorum Nobilium. nec non Capitaneos, et universitatem populorum totamque communitatem Rusticorum celebratae factum... Hoc siquidem Registrum sigillis nostris, puta Michaelis Jacks, et Henrici de Tamasy Comitum Siculorum, ac Lorandi Vice-Vayvodae consignatum, in Conventu ecclesiae de Clusmonstra fatentur... in personis vero (universorum populorum) *Michael Vohlah* de Viragosberk et *Athonius Magnus*... Quo quidem Registro licet in quibusdam articulis pleno sensu carente, et de limitatione, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inserto, memorati Ladislaus filius Gyrew, et Bene-

D. Necropol ar fi aflată de asemenea, că prima adunare a țăranilor s'a făcută pe un teritoriū românū, pe muntele Bobalna, de pe hotarulū comunei Olprețū, și că țăranii luară unanimū decisiunea, că și adunările viitoare să le țină totū aici¹⁾

Că însuși actulū de uniune alū celorū trei națiuni, prin care se aliéză și se obligă „pentru înfrângerea și stērpirea din rădăcină a insolentei și revoluțiunii țăranilor, cari nu merită a se vorbi de ei“ dicemū însuși actulū acesta ne arată în modū evidentū, că sub „stērpirea acēsta din rădăcină“, sub țăranii acēstia „alū cărorū nume nu se pōte spune“ se înțelegū țăranii romāni²⁾.

Așa că revoluțiunea dela 1437 se presintă mai multū cu unū caracterū românescū.

Acēsta este aspectulū revoluțiunii dela 1437 după documentele contimporane.

Nu aflămū așa dar absolutū nimicū în documentele dela 1437, „că țăranii unguři erau îndestulū de mulți în acēstă țēră“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dictus de Valko (representanții nobilime), item annotati *Michael Valachus* ac *Benedictus Gazda*, et *Michael alter*, nominibus, quibus supra, universa praemissa, et quaevis praemissorum singula prout praenarrantur, per praenominatos electos nobiles nominibus universorum nobilium harum partium Transylvanarum ab una, ab altero vero parte per praenarratos *Capitaneos* ac *electos, rusticorum* in personis *universorum populorum jobbagonialis conditionis* coram memorato Magnifico *Michaelae Jacks de Kusal*, et *Henrico de Thamyas Comitibus Siculorum*, et *Lorando Vice-Vayvoda* disposita, et celebrata fore unanimi, et concordi relatu affirmarunt coram nobis.

¹⁾ *Archiv f. sieb. Landeskunde*, N. F. XII. 79. 1437: pro reacquirendis et reobtinendis *pristinis libertatibus* . . . maturo inter se inuito consilio in montem *Babolna* in territorio possessionis *Alpreth* . . . convenientes, super eorum negotiis maturius deliberaudo . . . ordinassent . . . quod *singulis annis perpetuis* futuris temporibus semper ante festum ascensionis domini de quibuslibet villis et possessionibus ac oppidis duo senes, animo sagatiores et fidedigniores, una cum prefatis capitaneis . . . aut aliis pro tempore constituendis ad praedictum montem *Babolna* convenient, ibique iidem capitanei vel alter eorum ab eisdem senibus inquirere et investigare valeat, utrum domini eorum ipsos in eorum libertatibus conservaverint, etc

²⁾ *Ibid.* 85. 1438. inter cetera tractantibus uti protervia et rebelliones *nefandissimorum rusticorum* contritione et eradicatione . . . has defensare partes.

Apoi dacă ar fi vre unū fondū realū în cele susținute de d-lū Xenopol, și anume că în timpulū acesta se ar fi aflatū unū elementū însemnatū de țeranī unğurī în Transilvania, atunci amū găsi celū puținū o urmă în documentele seeculelorū trecute de existența lorū numerosă, amū afla vre-o măsură legislativă pentru a împedeca trecerea lorū la ortodoxiă, vre unū ordinū alū regelui său alū voivodului, vre-o biserică catolică prefăcută în biserică română, vre-o plângere a episcopului catolicū, în fine unū scriitorii, care se regrete desnaționalisărea elementului unğurescū din Transilvania.

Dar nimicū și iarășī nimicū.

Nici bisericii catolice trecute la ortodoxiă, nici comune unğuresci prefăcute în comune române, nici măsuri administrative sau legislative.

Și apoi în fine ce prospecte putea să aibă țeranulū unğurū dacă se lăpēda de națiunea și de religiunea unğurescă și se prefăcea românū ?

Avea elū în casulū acesta să aștepte o sōrte mai bună, să fiă tratatū mai umanū din partea domnului sēū catolicū, dacă trecea la ortodoxiă și se înstrăina și mai multū de dēnsulū ?

Nu. Despre o romanisare a țeranilorū unğurī din Transilvania nici vorbă nu pōte să fiă.

Dar faptulū pozitivū este, că elementū unğurescū sau populațiune unğurescă în Transilvania, afară de secuī, nici odată n'a esistatū ¹⁾.

Și chiarū fiindū-că n'a esistatū elementū unğurescū în Transilvania afară de secuī, națiunea unğurescă de aici a fostū substituită în vechia constituțiune a țerei prin *națiunea fictivă a nobilimii*, dīcemū a nobilimii, care nici ea nu era de sânge unğurescū, ei o compozițiune numai de diferite alte elemente rene-gate, în mare parte din Români.

¹⁾ Și aici nu înțelegemū mica populațiune unğurescă a cător-va orășele, pe funcționari și pe îngrijitorii de moșii, ađi într'unū locū și mâne în altulū.

Aşa aflăm în anul 1291, că regele Andrei III, ține cameră la Alba Iulia cu *Nobilii, Sasi, Secui și cu Românii* ¹⁾.

De un popor unguresc nici vorbă.

Și de la anul 1291 și până la 1848 în continu cele trei națiuni ale Transilvaniei sunt *Nobilii, Secui și Sași* ²⁾

Aşa dar nicăiri vre o amintire de o națiune etnică sau politică ungurescă, nicăiri acel element mare unguresc în Transilvania, care să se fi prefăcut în țărani români.

Și în fine un lucru principal nu trebuie perdut din vedere, anume, că de la 1309 încôce și până la finele secolului al XVIII-lea, era imposibilă orî-ce amestecare a populațiunii ungurescî cu Românii și anume din cauza religiunii.

Vom cita aici numai un singur exemplu, în sine destul de caracteristic pentru a convinge și pe d-lă Xenopol despre enorma rătăcire în care a căzut, anume sentința pronunțată în contra voivodului Ladislaș din Transilvania, inculpat între altele, că-și dase pe fîca sa în căsătorie după fiul reginei sêrbescă.

Textul acestei sentențe este următorul:

„Fratele Gentilă din îndurarea lui D-șeu cardinală presbiteră și legat al scaunului apostolic. Totă binele de la D-șeu

¹⁾ Fejer, VI, 1, 118 1291. Andreas . . . quod cum nos universis *Nobilibus Saxonibus, Syculis et Olachis* in partibus transilvanis, apud Albam Iule pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus.

²⁾ Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XII. 83. 1437, (actul de uniune din Căpâlna) inter praedictos *Nobiles ac Saxones et Siculos* talem fraternam disposuimus unionem. — Ibid. 89. 1459, (actul uniunii din Mediașiu) tota ac universalis communitas *Nobilium, Siculorumque ac Saxonum* . . . sub firma sinceræ fidelitatis coronae sacrae regni Hungariae semper observandae, statuissent, egissent et decrevissent. — Ibid. 95. 1467 (conjurațiunea în contra regelui Matia) congregatis in unum, tam *Nobiles, Saxones et Siculi* partium dictarum Transilvanarum. — Ibid. 99 1506, (actul de unire din Sighișoara) quod ipse tres nationes, *Nobiles* videlicet, *Siculi* et *Saxones* ut . . . regnum ipsum suae majestati in statu tranquillo tenere et conservare possent, etc. — *Teutsch*. Ibid. 41. Alle politische Rechte waren in Siebenbürgen auf drei ständische Nationen der *Nobiles, Siculi* et *Saxones* beschränkt.

celorū ce vorū vedé scrisórea acésta . . . In zilele trecute pe cândū ne aflamū la Agramū, și anume înainte de a sosi la Buda ni s'a relatatū din fântānā sigurā, cā nobilulū Ladislaū voivodulū Transilvaniei a făcutū tractatū cu d-lū Stefanū regele Serbiei, așa cā numitulū Ladislaū să-și dee în căsătoria pe ficā sa catolicā și nāscutā din părinți catolicē după fiulū regelū Serbiei, care s'a abătutū de la calea cea adevératā a credinței catolice. In sā noi considerāndū, cā de locū nu se cuvenia și nu era utilū, ca fiī credinței să se amestece prin vre-o legăturā cu fiī necredinței, de aceea amū aflatū cu cale să invitāmū în modū amicabilū pe numitulū Ladislaū, să-lū rugāmū frătesce și să-lū dojenimū cu iubire, odatā și de mai multe ori, și totū-o-datā după cum ne cerea datoria oficiulū i-amū ordonatū și în scrisū, ca să desiste de la tractatulū acesta de căsătoria și să nu îndrāsnescā nicī de cum, ca să și mărite pe ficā sa după fiulū regelū amintitū mai susū In fine după ce cu ajutoriulū lui D-deū amū venitū la Buda și aici amū consultatū și amū primitū consensulū conciliulū (ținutū aici cu prelații, și cu baroniī regatului) amū luatū decisiune și amū interdisū, cā de aci înainte nicī unū supusū din ținuturile legațiunii noastre să nu mai îndrāsnescā a-și mărita pe ficā, pe nepóta saū pe vre-o rudā a sa, nicī s'o unescā cum-va în altū modū, cu vre-unū ereticū, Patarenū, Gazarū, sișmaticū saū altū omū contrariū religiunii catolice, și mai cu sēmā cu Ruteni, cu Bulgari, Sērbī, Litvani, ómeni, cari se aflā încă pe calea rātăcirii... Iar acela, care și va fi dat pe ficā, pe nepóta saū pe vre o rudā a sa în astū-felū de căsătoria, care și va fi datū consensulū, saū care cu voința saū cu sciința va fi asistatū la astū-felū de căsătoria infame, în fine chiarū și femeia datā în astū-felū de căsătoria cum și femeia, care fi consimțitū la căsătoriile acestea, aceia să se considere numai decātū ca loviți de arma excomunicării și să fiā lipsiți de înmormēntarea bisericescā ¹⁾,

1) Theiner, Mon. hist. Hung. I. 824. 1309. Cumque postmodum ad predictum locum Bude . . . venissemus, de supradicti Concilii consilio et assensu statuendum duximus, et eciam inhibendum, et nullus dicte legacioni subiectus presumeret de cetero alicui heretico, Patareno, Gazaro, Scismatico vel alii fidei

de ore-ce dênșii tindă în modulă acesta, ca să desbine și să maculeze religiunea creștină, și dau mână de ajutoriū depravării eretice. Și dacă în timpū de o lună dela publicarea acestei sentințe din partea episcopului, celū escomunicatū nu se va întorce cu inima înfrântă și umilită la unitatea bisericeī, și nu va da satisfacțiune demnă și după cum se cuvine pentru atâta injurie făcută numelū creștinū și credinței ortodoxe catolice, atunci din momentul acela să se procedeze în contra unui astū-felū de omū după legile canonice și civile, ca în contra unui protectorū alū ereticilorū și inimicū alū credinței catolice. Și de ore ce amintitulū Ladislaū refusă cu obstinațiune să se supună acestorū constituțiunii, prohibițiunii, dojenī și ordine, și ne-a întorsū spatele cu unū disprețū superbū de neascultare, întorcându-și cu totulū față dela Ierusalimū, și privindū spre Iericonū. . Astū-felū noi declarămū, că numitulū Ladislaū desprețuitorinlū acestei constituțiunii a cădută în pedepsele și sentințele amintite mai susū pentru neascultarea și obstinațiunea sa evidentă, și astū-felū facemū cunoscutū, că a cădută în sentința de excomunicare absolvămū pe toți vasalii săi, pe comiți, pe castelani, judecători și iobagi de ori-ce credință și supunere față cu dênșulū, declarămū de escomunicați pe toți, cari vorū rămâne pe partea dênșulū, și în contra dispozițiunilorū amintite mai susū i vorū da ajutoriū, consiliū și protecțiune, iar dacă se arū întempla, ca dênșii să móră mai înainte de a da satisfacțiunea cuvenită, corpurile lorū să fiă lipsite de înmormântarea bisericescă.

„Totū o dată fiindū-că Ladislaū a contractatū căsătoria amintită mai susū, să se procedeze în contra dênșulū cu pedepsele

christiane contrario, maxime *Ruthenis, Bulgaris, Rasis, et Lictuanis* in errore manentibus, *filiam, neptem vel consanguineam suam connubio tradere* vel modo aliquo copulare. Qui vero dederit vel danti consenserit aut ex proposito et scienter huiusmodi scelestibus nuptiis astiterit, mulier eciam data vel tradita, que eisdem consenserit, cum per hoc in christianam religionem scissuram et maculam ponere satagat, ac per hoc heretice pravitati favere eo ipso *excommunicationis mucrone percussum* se noverit, et *ecclesiastica sepultura privatum*.

cuprinse în constituțiunea amintită, ca în contra unui protector al ă ereticilor și inimic al ă credinței catolice; pe lângă aceea declarăm și punem sub interdictă totă țera, ce e supă dênșului, atăt din Transilvania cât și dincôce de Transilvania, cum și țerile aderenților, protectorilor, supușilor săi, și a celor car i vor da ajutori, consili și protecțiune În consecință ordonăm sever părinților în Christos Archiepiscopilor, episcopilor, cum și iubiților în Christos fii tuturor prelaților seculari și religioși, car se află în ținutul legățiunii nôtre... că în fiă-care duminecă precum și în zile de serbători trăgându-se elopotele și aprindându-se candelile, dênși în persónă, sau prin alții, să declare înaintea poporului adunat la serviciu divin în biserică, sau în alt loc unde vor afla de cuviință, că Ladislaș precum și cei alalți amintiți mai sus sunt excomunicați și căduți în pedepsele și sentințele amintite, și astă-fel poporul să-i evite și să facă ca să fiă evitați cu severitate și de alții, până când dênși și vor recunșce culpa lor pentru neascultarea disprețului și obstinațiunea lor, și se vor întorece iarăș cu umilință în sînul maicei biserice catolice, vor da satisfacțiunea cuvenită și vor merita să obțină beneficiul deslegării din partea nôtă¹⁾.

Așa dar căsătoria femeilor catolice cu ortodoxii era interdișă în Ungaria și Transilvania încă de la anul 1309 încôce¹⁾.

1) Acéstă separațiune între națiunile Transilvaniei a esistat chiar și în seculul trecut. Imperatul Iosif II urmărind tendința ca să contopescă într'una pe tôte națiunile Transilvaniei cercă să delătore pedeca acéstă dar cu puțină succes. — Heidendorf, Selbstbiographie, in Archiv f. sieb. Landeskunde N. F. XVIII, 80. Man wusste aber auch aus sicherer Nachricht, dass sich Ihro Maj. gegen verschiedene geäussert hatten: *er könne es nicht leiden, wenn er höre, dass sich hier in diesem Lande nie eine Sächsinn mit einem Ungarn, eine Ungarin mit einem Walachen verheirathe*; dem neuen Cronstädter Provincial Commissarius Gyulai, der erst von der Garde von Wien heruntergekommen war, habe Ihro Maj. selbst mit diesem Ausdruck gerathen, ein sächsisches Mädchen zu heirathen, weil sie wollten, dass die verschiedenen Nationen zusammen heiratheten und sich in eine vereinen so

Și dacă însuși Ladislaŭ voivodulŭ Transilvaniei n'a pututŭ să evite severitatea acestui interdictŭ, ne putemŭ imagina cu câtă rigóre aplica biserica și statulŭ catolicŭ dispozițiunile acestea, cândŭ se trata de căsătoria unorŭ persoane de o condițiune multŭ mai inferiôră.

Apoi în fine, în istoriă, nu trebuie să perdemŭ din vedere legile morale și sociale ale. fiă-cărui poporŭ, și o astŭ-felŭ de lege socială a poporului românŭ a precizat-o fôrte bine Petru Maiorŭ, dicândŭ: „Româniŭ. . . pururea până astădi s'aŭ îngreșatŭ a se căsători cu muieri de altŭ némŭ“ ¹⁾

Etă câtŭ de grele și încureate sunt așa dar cestiuile istoriei transilvane.

Și aici merită să amintimŭ cuvintele neuitatului istoricŭ alŭ Transilvaniei, ale contelui Iosifŭ Kemény:

„În timpulŭ nostru ce e dreptŭ se scrie multŭ asupra Transilvaniei, dar din nefericire nu aflu critica necesară în partea cea mai mare a scrierilorŭ acestora, nici chiarŭ atunci cândŭ scrierile aceste pörtă titlulŭ de istoriă. — Și eu înțelegŭ aici nu condeiulŭ celŭ neplăcutŭ alŭ recensentului, ci studiarea, cercetarea minuțiosă, folosirea isvórelorŭ istorice după ce mai ântâiŭ aŭ fostŭ analizate, lucru fără de care partea matematică a istoriei se perde și însuși istoria se transforméză într'o fabulă. Istoria matematică este singura pétră fundamentală, pe care póte, și trebuie să se întemeieze cu succesŭ și cu veracitate o istoriă „rațională“ saŭ însoțită de reflexiuni, adevărata morală a istoriei. Iar acela, care fabuleză încă de acum de o istoriă rațională a Transilvaniei în ochii mei este unŭ șarlatanŭ. Eu singurŭ mă ocupŭ de câte-va decenii cu o istoriă a micii mele patrie, — amŭ timpŭ, amŭ materiale și o pasiune neobosită pentru scopulŭ acesta, — credeamŭ că amŭ pétrunsŭ în sanctuariulŭ istoriei, dar mă aflamŭ totŭ-de-una numai în anticamere, și după ce amŭ ajunsŭ la acéstă convicțiune intimă, din nefericire însă prea a-dese-orŭ, amŭ trebuitŭ să-mŭ aruncŭ istoria mea a Transilvaniei,

¹⁾ Istoria p. încep. Rom. c. IV. 7. Ed. 1883. 69.

pe care amă scris'o eu atâtea ostenele, — amă trebuită să lasă posterității mai târzie câștigarea laurilor în această privință, iar eu să mă ocupă simplu numai eu pregătirea, cu deschiderea fântânilor istorice.“¹⁾

Și acestă neobosită exploratoriă ală istoriei transilvane nu scie nimic de romanisarea elementului unguresc din Transilvania.

D-nul Xenopol însă scie, fără să fi studiată o singură colecțiune de documente.

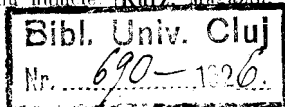
8. Hegesholmu.

O dovadă învederată, ne spune d-lă Xenopol despre existența Românilor în Transilvania în secolulă ală XII-lea, și chiar la venirea Ungurilor aici, o aflăm în cuvântulă *Hegesholmu*, numire de locă saă de hotar, ce se amintescă într-ună documentă din anulă 1197.

Cuvântulă, ne spune d-lă Xenopol, este alcătuită din două părți: cea d'ântăiă ungurescă: *Heges* de la *Hegy*, munte, delă; a două *română* holmu = delă, formă dublă aspirată din *culme* de la latinesculă *culmen*.

„Unguriă aușindă pe Româniă aceluă timpă, numindă aceluă

¹⁾ *Kurz*, Magazin. I. 1844. 1. — Conteale *Iosifă Kemény*, fu celă mai activă exploratoriă ală istoriei Transilvane din secolulă acesta, și ultimulă descendentă din linia catolică a *Kemenesiloră*. În specială istoria română i datoresce dănsulă colectarea și publicarea mai multoră documente de cea mai mare importanță. „În lunga călătoria a vieței mele, dice dănsulă, amă colectată cu perseveranță neobosită și nu fără cheltuieli însemnate materiale pentru istoria patriei mele, amă scosă din pulbere la lumină cărți și chărți rōse de molii, — și cu credință istorică amă comunicată recolta acēsta preșiniloră mei, — și pentru acēsta ore să nu merită eu nici celă puțină o miserabilă amintire?“. — Astă-felă se plānge contele *Kemeny* de abusulă ce-lă făcuse niș scriitoră cu documentele colectate de dănsulă, și cară nu voia să-i amintescă nici celă puțină numele (*Kurz*, Magazin I. 227).

délü holmu, nu înțeleseră ce însemnăză cuvântulü și luându-lü dreptü nume propriü i aninară apelativulü Heges, formândü numele Hegesholmu, adică *délulü holmului*, cea ce în unguresce arü alcătui o tautologie. O altă împrejurare care întăresce romanismulü cuvântulü, dice totü Domnia-sa, este finala *u*, care nu este de câtü articolulü românescü postpusü prescurtatü din *ul* în *u*."

In fine :

"Acestü nume Hegesholmu a scăpatü ca prin minune de populü numirilorü maghiare, ce s'aü revărsatü asupra Transilvaniei și aü păstratü până în zilele nöstre una din *dovedile cele mai învederate* despre existența Românilorü în această țeră *la venirea Ungurilorü*."

Dar,

"Până acum această *dovadă* nu fusese băgată în sémă." (pag. 120 — 123).

Să esaminămü așa dar pe acestü prețiosü și neperitoriü Hegesholmu, care constată cu evidență vechimea nöstră în Transilvania până la venirea Ungurilorü.

Heges = délü ?

Dacă d-lü Xenopol ar fi consultatü celü d'ântăiü vocabulariü ungurescü, care i cădea în mână, dacă peste totü ar fi consideratü istoria din unü punctü de vedere multü mai sciințificü, atunci ar fi evitatü această fatală ilusiune, s'ar fi convinsü, că Heges sau Hegyes aici nu însemnăză délü, ci însemnăză „ascuțitü“ (în calitate de adiectivü), că Hegesholmu nu însemnăză „délulü hoimului“ ci limpede și lămuritü, „délulü ascuțitü“.

Așa că nu avemü a face aici absolutü de locü cu o tautologiă.

Ce e mai multü. Noi înțepinămü în documentele vechi ale Ungariei compozițiunü nu numai din Heges și Holmu, dar chiar și din Heges și Hegy (délü).

Așa aflămü de exemplu :

Hygysheg (et alius mons vocatur —). Fejer. IV. 2. 301.

Hygyshegy (ad montem —), cuvântü pe care însuși Fejer lü transcrie în parantesă cu *hegyeshegy*. V 3. 252.

Aşa dar filologia lui Hegyes e greşită cu desêvêşire.

Cum stămău însă cu *holmu*, acéstă învederată dovadă cu articolul *u* în códă?

Dacă d-lu Xenopol ar fi avutú unú spiritú mai scrutatoriú, dacă arú fi resfoitú, cititú, rescititú şi analizatú cele mai indispensabile colecţiuni de documente, ar fi ajunsú în totú casulú la cunoscinţa, că numirea *holmu* nu este singură nomenclatură topografică de felulú acesta, ce se rapórtă în ţerile de peste Carpaţi.

S'ar fi convinsú, că aflămú diferiţi *holmu* şi *holm*, cu articolú şi fără articolú, cum dice Domnia-sa, rêsleşiţi prin totá Ungaria până la cele mai extreme margini de apusú.

Eată aici câte-va numiri de felulú acesta estrase numai din doue colecţiuni de documente, ce se rapórtă la ţerile de peste Carpaţi.

Aşa aflămú de exemplu:

Holmu (ab occidente — et Aruk) ca hotare ale posesiunilorú mănăstirii St. Benedictú din comitatulú Vasvár în Ungaria. Fejer, III. 2. 126.

Melmalmu (Terram, quae dicitur —) ca posesiune a mănăstirii St. Benedictú din Gran. Ibid. I. 2. 437.

Melmalmu, aceeaşi. Ibid. II. 77.

Asaturholmu (terra) în comitatulú Bodrog. — Anon. Not. c. 15.

Zeguholmu, lângă Crişú. — Ibid. c. 28.

Zenuholmu, lângă fluviulú Eger. Ibid. c. 32.

În fine aflămú *Holm* fără articolulú d-lui Xenopol.

Anume:

Holm (ad quendam montem vulgariter — dictum) în comitatulú Comaromú din Ungaria. Fejer IX 1. 322

Holm (ad quendam terram dictae villae Gyuller, quae — dicitur) în comitatulú Comaromú din Ungaria. Ibid. IV. 3. 450.

Holm (monticulus — dictus) lângă fluviulú Nitra din Ungaria. Ibid. V. I. 220.

Holm (monticulus) aprópe de riulú Someşú. Ibid. VI. 2. 103.

Holm (nemus quod vulgo — dicitur) în comitatulă Hontă din Ungaria. Ibid. IV. I. 337.

Holm (quendam monticulum Wolgo — vocatum) la Keretzthur. Rösler 327.

Feketeholm, fără indicațiune topografică mai detaliată. Ibid. IV. 3. 466.

Fenholm, ca hotară ală posesiuniloră mănăstirii St. Stefană din Alba regală în Ungaria. Ibid. II. 288.

Forkosholm (locus) în ținutulă Poșonulă din Ungaria. Ibid. IV. 3. 490.

Hegesholm (ad alium montem qui wolgo dicitur —). Rösler. 327.

Hygesholm, ca hotară ală posesiuniloră mănăstirii St. Stefană din Alba regală. Fejer. II. 288.

Kewholm (monticulus) în ținutulă Poșonulă din Ungaria. Ibid. V. 3. 203.

Scenholmbuda (terra) în diecesa episcopiei din Agria. Ibid. V. 3. 81.

Ykorholm (juxta Tyciam) în Ungaria. Ibid. V. 3. 57. 59.

Zughalm (localitate) în comitatulă Șaroșă. Ibid. VIII. 4. 426.

Utholm în comitatulă Sabolță. Reg. Varad. 694, apud Rösler 327.

Așa dar peste totă loculă în Ungaria holmu și holm și încă mai multă în Ungaria de cătă în Transilvania.

Să fiă ore toți acești holmu și holm cuvinte românescei?

Dacă ne-amă lua după filologia acestă fantastică a d-lui Xenopol, atunci amă puté să impopolămă în epoca vechiă cu Români întregi comitatele Vasvară, Grană, Bodrogă, Comaromă, Nitra, Hontă, Poșonă, Șaroșă, Sabolță, ținutulă Tisei, am puté să românisămă totă Ungaria.

Faptulă este, că nomenclatura topografică din Ungaria, dar chiar și onomastica personală abundeză în epoca vechiă de numiri terminate în vocale și în specială în *u*.

Cu deosebire, în ce privescē formele aceste de halmu, holmu, halm și holm, răposatulă Rösler a observată cu multă dreptate, că ele se derivă tôte din vechiulă cuvântă slavonă hlămă,

collis, rusesce holmă, și care sub diferite forme a umplutū tôte țerile slavice, sau carī aū fostū slavice. ¹⁾

Și chiar fiindū-că aflămū pe acestū holmu și [holm reprezentatū mai cu sēmă în Ungaria și numai fôrte puțin în Transilvania, este încă o probă, că elementulū slavonū a fostū mai multū întinsū în Ungaria decâtū în Transilvania.

Trecemū acum peste o mulțime de alte exagerări și retăcirī fără margine, carī ne arată în modū evidentū, că d-nulū Xenopol se apucase a serie despre o materie, pe care nu o studiase mai înainte.

Astū-felū de lucruri imposibile, suntū :

1. „Că Ungurii aū cuceritū ântăiū Transilvania, chiar atunci cândū ei aū pășitū peste Carpați, și că numai câtū mai târziū aū întinsū ei domnia lorū asupra Panoniei.“ (pag. 110).

În faptă însă nici chiar Anonimulū regelui Bela nu susține o estravaganță ca acēsta ²⁾. După dēnsulū Tuhutum trecu în Transilvania, după ce Ungurii ocupară mai ântăiū țera lui Salanū dintre Tisa și Dunăre, ținutul Sabolțū și țera lui Menumorutū, Bihorulū. De unde a scosū așa dar d-nulū Xenopol curiositatea acēsta, noi nu putemū sci ³⁾.

¹⁾ Rom. Studien. 327.

²⁾ **Anonymus.** c. XII. Tunc septem principales personae, quae Hetumoger dicuntur, et hi VII duces Cumanorum . . . vna cum cognatis, et famulis, ac famulabus, consilio et auxilio Ruthenorum Galiciae sunt egressi in terram Pannoniae, etc. — **Keza,** I. II. c. 1 Huni siue Hungari denuo ingressi in Pannoniam . . . in fluvio Hung, vocato, vbi castrum fundauere, resederunt.

³⁾ Transilvania a fostū ocupată de ungurii numai târziū în secululū al XI lea. Fabula că Transilvania ar fi fostū ocupată de Tuhutumū e cădută definitiv. **Roesler,** Rom. Studien. 83. Aber auch *Stephan* hat *Siebenbürgen* noch nicht unterworfen . . . Noch um 1070 beschränkt sich die magyarische Macht auf *Ungaru* und einbrechende Raubhorden der Kumanen, welche den Petschenegen in der Herrschaft der nördlichen Pontusländer folgten schlägt man wohl zurück, treibt sie gelegentlich auch über die Grenzen noch *Siebenbürgen* hinein, aber *man besetzt das Bergland* noch nicht. — **Teutsch,** in *Archiv f. sieb. Landeskunde* N. F. XII. 38. Am Ende des neunten Jahrhunderts wanderten in *Pannonien* die Magyaren ein . . . diese Einwanderung wurde auch für *Siebenbürgen* bedeutend. Denn als die Magyaren nach *hunder jährigen Aufent*

2. Că poporul român a recăzut în epoca năvălirii popórelor „în starea patriarhală“, „în starea în care se facú înșghebările societăților“, și a uitatú „tóte noțiunile ce se referiaú la viéta organizată“ (pag. 187).

În starea primitivă în care se facú înșghebările societăților, dice d. Xenopol.

Acésta însemnézá a face pe români mái barbari decâtú barbarii.

Prima formă socială (saú de societate) ne spune Cantu se află la *selbaticii* din America, din Oceania, din deșerturile Africeí și Arabieí ¹⁾. Și a reduce pe Români la epoca acésta însemnézá a-í reduce multú mái înainte de epoca lui Nimrodú, a marelui vênătoriú din Asia.

3 „Că astăzi nu se întâlnește în Transilvania *nici o familiă* nobilă română“ (pag. 157).

Dar marea mulțime de familii boieresci din Țéra Făgărașului și astăzi cu drepturi boieresci equivalente drepturilor nobilitari unguresci?

Apoi mulțimea de familii nobile române în Banatú, în Țéra Hațegului, în Maramureșú și în alte părți ale Ungariei și Transilvaniei, familii nobile vechi și încă până astăzi familii române.

4. Că revoluțiunea țéranilorú din Ungaria dela 1514 s'a întâmplatú la anulú 1512 (pag. 167. 297).

5. Că revoluțiunea lui Horia și Cloșea din Transilvania s'a întâmplatú în anulú 1785 („o altă revoluție încă și mái primejdiosă pentru Ungurii acea din 1785“ — „revoluția din 1437 arată pe țéranii ungurii ca provocatori ai mișcării, aceea din 1785 nu este datorită de câtú celorú de naționalitate română“ — „acéstă revoluție (dela 1848) nu fu decâtú urmarea neapérată a acelei dela 1785“ (pag. 169. 170. 297).

halt in der neuen Heimat (Pannonien) . . . endlich in das Christentum und die Monarchie hineingezwungen wurden . . . da fing in *stiller* Rückflutung das magyarische Volk an, auch *Siebenbürgen* zu besiedeln, und zwar vom Norden her, am Szamos hinauf, in *allmüliger* *Besitznahme* des Landes *bis an den Mieresch* (Mureșú).

¹⁾ Cantu, Histoire universelle; Paris, 1865. I. 196.

6. Cuvintele lui Eutropiū „ad agros et urbes colendas“ însemnă „pentru a cultiva câmpiile și ogórele ei“ (pag. 30).

Descensus = dreptū de judecată (pag. 147).

7. Că *Tisa* este rîlul celū mai mare alū Transilvaniei (193).

8. Că *Sulzer* autorulū operei: *Geschichte des transalpinischen Daciens*, era *Sasū din Brașovū* (pag. 10).

Rösler totū *sasū* (pag. 13).

Pe cîndū adevărulū pozitivū este, că *Sulzer* era născutū în Elveția în *Laufenburg*. Dênsulū servise în armata imperială austriacă în calitate de căpitanū și auditorū, și reposă la *Pitesei* în anulū 1791 ¹⁾.

Iar *Rösler* nici nu era de origine *sasū*, nici nu era născutū în *Transilvania*, nici celū puținū nu petrecuse aci.

În fine o mulțime de desfigurări, năluciri, *schimbări în texte*, dar mărturisimū, că nu merită a ne ocupa mai multū cu ele:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

III. Conclușiune.

Amū vêdūtū din cele expuse pîna aici, că nu avemū înaintea nōstră unū studiū independentū, nisce cercetări nōue, îndelungate și laboriōse, ci din contră o seriē grăbită, nerumegată, în care autorulū alunecă cu ușurință din rêtăcire în retăcire, care nu ne înfățișeză nici veritatea faptelorū, nici fidelitatea isvórelorū, și care în fine nu contribuē nimicū la soluțiunea cestiunii istorice.

Amū vêdūtū imaginea miserabilă, ce ne o face d-nulū *Xenopol* despre *originea* poporului românū: că suntemū grămadă populațiunei dace romanisate, clasă sermană, care nu primise dela *Romani* decătū idiomulū, o aglomerațiune de *Daci*, *Sarmați*, *Sloveni*, *Bulgari* și *Unguri* romanisați.

Amū vêdūtū înființarea unei *Bulgarii* închipuite pe teritoriulū țérilorū române, construirea unorū legături fictive de origine saū

¹⁾ *Trausek*, *Schriftsteller-Lexicon*. III. 342. 343

sânge, de limbă, cultură, biserică între națiunea română și națiunea slavă, pe care istoria însă n'o află de loc stabilită și cu atâtă mai puțină dominantă în țările române.

Amă vădit în fine pe poporul român înfățișat în evul de mijloc ca recăzut în starea primitivă în care se fac înșghebările societăților, în starea în care amă uitat toate noțiunile de viață organizată, că înșghebură societății, a statului și toate instituțiunile noastre avem să le mulțămim slavilor.

Amă vădit cum d-lă Xenopol dispoe pe Romani de totă individualitatea loră națională și modifică într-un mod esențială caracterul și aspectul poporului român.

Poporul român în evul de mijloc numai are o istorie.

Istoria sa națională este redusă la miserie. Toate poporele barbare, până chiar și Sarmații au avut o influență decisivă asupra poporului român.

În seurtă, vedem aici distrugerea vechilor principii ale societății române, sdrobirea tradițiunilor naționale, substituirea altor tradițiuni, infiltrarea slavismului, nu numai în limbă, dar și în sânge, în instituțiuni, în cultură, în caracter, o nouă turburarea originii și istoriei noastre.

Ne întrebăm acum, acesta să fiă ore istoria poporului român în evul de mijloc?

Noi vedem din contră pe poporul român, traversându cu o gloriă particulară catastrofele cele mai teribile, ce au venit asupra Europei, îl vedem reeșind din evul de mijloc cu o personalitate română nedistrusă; vedem nisce legiuni române neînfrânate încă până în seculul ală XIII-lea, mai mult până în seculul ală XVIII-lea ¹⁾, un popor militar, castrens, belicos, dar nu o ceta miserabilă de fugari și vagabunđi ²⁾.

¹⁾ *Consuetudinea militară* în țera Făgărașului înceta numai în seculul trecut cu înființarea regimentelor de frontieră, iar numele de *Căpitan ală Țerei Făgărașului* se sterse numai la a. 1876.

²⁾ La cestiunea pusă de d-lă Hunfalvy pentru ce Atila nu și-a luat pe scriitorii săi latină din *Dacia*, ci i-a adusă din apusă dela Aetiū, d-lă Xenopol respunde: „Cum niște *sermană fugari* în gaturile și prăpăștiile munților . . . să fie chemați a ocărmi împărăția Hunilor? !“ (pag. 48.)

Noi aflăm peste tot locul pe Români înzestrați cu nisece calități organizatoare, înființându provincii naționale în Tesalia, la Hemu. la Oltu, la Omlașu, în Banatu, omeni cari construescu unu imperiu în peninsula balcanică, cari aducă aprupe la ruină monarchia bizantină, și umilescu imperiulu Latiniloru.

Nu. Ceea ce ne spune d-nulu Xenopol nu este istoria română. Trecutul nostru, după câtu lă cunosecemu, și-lu putemu întredede este multu mai frumosu de câtu acea vietă decădută și aprupe selbatică a unei aglomerațiunii miserabile de popore.

Astufelū că scrierea d-lui Xenopol nu este de câtu o operă pură imaginațiune. Ea nu se reportă atātu la vechimea Românilorū câtu mai multu la vechimea slavilorū în Dacia; ea nu ne înfățișeză escelentele calități ale românilorū, cari aū învinsu o crisă istorică așa de înfiorătoare, câtu mai multu calitățile exagerate ale poporulu slavū. Ea nu este combaterea teoriei lui Rösler, ci *introducerea teoriei slaviste în literatura română*, a teoriei slaviste desbrăcate chiar de veșmântulu pudiciției.

Așa, că până astăzi, încă n'a aparutū în literatura română o scriere atātu de turburată în idei, atātu de lipsită de ori-ce reflexiune și justițiă față cu Români.

Aici nu mai e vorba de sciință, nu mai e vorba nici chiaru de neesactități, ci e vorba de invențiunii de fapte și de probe, de lucruri ce nu posedu absolutu nici o fântână, nici unu fundamentu.

Și ceea ce e mai tristu pentru noi, că acestă carte represintă sciința, ce o predă d-lu Xenopol în cursulu său de istoriă la universitatea din Iași, represintă ideile ce le împlânteză densusu în tinerime, catedra de pe care se propagă publice slavismulu în inimele acelora, ce aū să fiă profesori generațiunii viitoare.

Educațiunea națională la tôte poporele o formeză istoria. Ea singură are să facă a pătrunde în inimile tinerimi iubirea de strămoși și datorile patriotice. Istoria are să ne arete principiele, pe cari să se bazeze legile fundamentale ale societății noastre. „Istoria“ în fine, ne spune chiar d-lu Xenopol, „pote să

devină învățătoarea politiceii și să conducă de la o îndeletnicire teoretică la rezultate practice“¹⁾.

Și cându eugetămū la această misiune nobilă a istoriei, profesorul universității din Iași tinde cu principii false, cu lucruri închipuite, să stingă din inima tinerimii sentimentul adevărat al naționalității române, sentimentul, care ne a conservatū până astăzi, reducēndū pe părinții tinerimii la o stare de barbariă și cultivāndu-ī prin barbari.

Astū-felū că retăcirile și ideile confuze ale d-lui Xenopol facū pe tinerime să simță o pudore de originea sa, de aceea grămadă sēracă a populațiunii dace, să nu mai aibă iubire către naționalitatea lorū, căci numai „idiomul“ le este romanū, o facū să-și îndrepteze ochii asupra altui poporū multū mai superiorū prin calități, asupra slavilorū și în specialū asupra Bulgarilorū, cărorā le datorimū societatea și cultura noastră.

Romāniī se amestecară cu slavii, ȃice d-lū Xenopol Elementulū slavonū s'a contopitū în sīnulū naționalității noastre încă dela prima sa închegare ca poporū, încă dela rădăcina noastră. Nu există la Romāni nici unū singurū aședēmētū politicū, care să fiā moscenitū dela Romāni, totulū este la ei noū, totulū imbracă forma slavonă, sub a căreia inriurire s'a închegatū iarășī viēța de statū în Dacia.

Țērile Daciei aū purtatū în delungū timpū numele de Bulgaria. Sōrtea noastră este hotărită prin istoria poporului rusescū.

Și acum ne întrebāmū :

Să fiā ore unū profescrū romānū, unū profesorū de univer-

1) Xenopol, Resboaele dintre Ruși și Turci. I. Precuvēntare. D-lū Xenopol susține aceleași idei și în cartea acesta : „Romāniī sunt aședați în partea rāsăritenă a Europei, peste care, în vremile vēcului de mijlocū, s'aū lăfītū popōrele slavone... Din această pricină Romāniī aū fostū în tōte timpurile puternicū inriuiți de Slavoni; de aici provine elementulū slavonū în limba, obiceiurile și biserica noastră... Dar o atare inriurire ca una ce a fostū neconscitū a fostū spre binele nostru. Ea ne a făcutū ceea ce suntemū astăzi, unū poporū noū... Ea a ștersū de pe noi acea decădere cumplită în care cāduseā Romāniī,“ etc. (pag. 12).

sitate, care să răspândescă mai întâi semënța slavismului la noi în țară?

Catedra de istorie a universității din Iași să fiă o armă în contra patriei și a naționalității noastre?

Până astăzi universitatea din Iași a avut un renume, s'a discins prin știință, prin publicațiunile profesorilor săi, cari facu onore universității și națiunii române, a fostu focariul celui mai puru naționalismu în țările noastre.

Astăzi însă sub falsele aparențe ale științei se face abuzu de catedra de istorie de la universitatea din Iași.

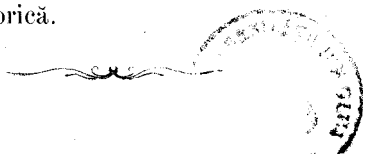
Sub masca științei istorice se propagă aici încercarea originii și a statului român, slavismul celu mai escesiv, distrugerea caracterului poporului român, veninul în inima tinerimii.

Orî câtu de neplăcută și dureroasă ne vine această luptă, orî câtu de necegetați voru fi omeni, cari au lunecat pe această peantă periculoasă, dar nu vomu pute nici-decum suferi, ca această epocă de renaștere să înceteze așa repede, să ne-o sdruncineze aceia, cari au primitu ospitalitate în sinul nostru.

Nu vomu pute suferi ca tribuna istoriei naționale, catedra unu înaltu institutu român de învățământ să fiă promovatoria Bulgariei dincăce de Dunăre, în contra științei istorice, fiindcă n'amă ajunsu încă în acea stare de decadentă morală și socială, ca să abdicem la orî-ce viitoriu și progresu naționalu.

E tristă, ce e dreptu, aspectul acestei critice, căci mai înainte părinții noștri aveau să lupte cu scriitorii străini, cari cercau să ne turbure originea și viitorul, astăzi însă noi, urmașii lor, urmași în muncă și în tendințe, avem de a lupta cu ai noștri, cu catedra unei universități române, spre rușinea noastră și a epocii noastre.

Dacă regretu întru adevărul timpul perdut cu citirea acestei cărți, amu singura consolațiune, că lucrul care m'a ocupat a fostu importanța cestiunei științifice, drepturile istorice ale slavilor și în specialu ale Bulgarilor asupra țărilor române, — cestiunea română, pusă în jocu înaintea științei, de unu diletantu în literatura istorică.

Acastă critică a fostă publicată mai întâiu în Revista sciin-
tifică și literară „Téran Nôuă“ en Noy Elsin 3 dîn 1885.
